

Od “Ljeta” do “Oluje”.

Uvod u pad Republike Srpske Krajine 1995. godine

KOSTA NIKOLIĆ

Institut za savremenu istoriju, Beograd

U tekstu se istražuju i objašnjavaju događaji koji su neposredno doveli do vojno-policijske operacije Hrvatske protiv Republike Srpske Krajine nazvane “Oluja”. Prvi tematski krug posvećen je operaciji “Ljeto 95” u jugozapadnoj Bosni i Hercegovini iz jula 1995. koja je dovela do zauzimanja teritorija koje je kontrolisala vojska bosanskih Srba (Bosansko Grahovo i Glamoč), čime je Knin bio direktno ugrožen. Drugi tematski krug posvećen je političkoj akciji hrvatskih vlasti da, pre svega u SAD-u, obezbede podršku za operaciju “Oluja”. Istražuju se i diplomatski napori za pronalazhenjem mirnog rešenja. U tom kontekstu, opisuju se i pregovori dve strane vođeni u Ženevi, kao i poslednje pripreme hrvatskog državnog vrha uoči početka operacije. U završnom delu rada daje se pregled stavova najznačajnijih srpskih političara prema događajima koji su doveli do pada Republike Srpske Krajine.

KLJUČNE RIJEČI: *Republika Hrvatska, Republika Srpska Krajina, Operacija “Ljeto”, Operacija “Oluja”, Franjo Tuđman, Slobodan Milošević, Milan Babić, Peter Galbraith*

/

Početak decembra 1994. Glavni štab (Stožer) Hrvatske vojske počeo je da priprema i razrađuje planove integralne operacije zauzimanja Banije, Like, Korduna i severne Dalmacije, uz istovremenu odbranu južne Dalmacije i istočne Slavonije. Operacija je imala kodni naziv “Vjetar”. U okviru te operacije, težište delovanja Zbornog područja Split prebačeno je s planiranog smera: Šibenik — Drniš — Knin na smer: Sinj — Grahovo — Knin i donesena je direktiva pod nazivom “Bljesak”. Direktiva Zbornog područja Bjelovar vođena je kao “Bljesak 1” i po njoj je sprovedena akcija u Zapadnoj Slavoniji. Posle toga,

Glavni štab Hrvatske vojske je planiranoj operaciji za osvajanje preostalog dela Republike Srpske Krajine dao opšte kodno ime “Oluja”.¹

Iz izveštaja generala Červenka predsedniku Tuđmanu od 21. avgusta 1995. jasno je da se zamisao celokupne operacije zasnivala na proceni da će združene snage dve srpske vojske, Srpske vojske Krajine (svk) i Vojske Republike Srpske (vrs), pokušati da potpuno poraze 5. korpus Armije Bosne i Hercegovine, stacioniran u Bihaćkoj regiji,² što bi znatno iskomplikovalo planove za osvajanje RSK. Zbog toga je prioritetni cilj bio da se hrvatskoj vojsci omogući vojno angažovanje u jugozapadnoj Bosni. Usledila je kompleksna diplomatska akcija kako bi se to i ostvarilo.

Prva akcija združenih hrvatskih snaga (Hrvatska vojska i Hrvatsko veće odbrane) sa teritorije Bosne prema Kninu pokrenuta je 30. novembra 1994. godine. U pitanju je bila operacija “Zima 94” u širem rejonu planine Dinara, pod komandom generala Ante Gotovine, komandanta Zbornog područja Split. Cilj je bio izolacija Knina, odnosno njegovo odsecanje od delova BiH koji su bili pod kontrolom vrs. Posle osvajanja Kupresa³ hrvatskim snagama je

- 1 Ujedinjene nacije. Sudski spisi Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, (United Nations ICTY Court Records), <https://icr.icty.org/bcs/defaultb.aspx> i Objedinjena baza sudske dokumentacije, <https://ucr.irmct.org/> (dalje: Tribunal). Predmet IT-06-90, Ante Gotovina i drugi, dokaz Po2602. Izveštaj generala Zvonimira Červenka predsedniku Tuđmanu od 21. avgusta 1995. godine.
- 2 Od početka rata 1992. ta oblast, sa opštinama Bihać, Cazin i Velika Kladuša, bila je u potpunosti okružena srpskim teritorijama i pod stalnim pritiskom svk i vrs. Kako bi se sprečilo eventualno osvajanje grada, Rezolucijom 824 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, usvojenom 6. maja 1993, Bihać je dobio status zaštićene zone UN (Tribunal: Predmet IT-95-5/18, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, dokaz Po0984.B). Situacija na ovom prostoru zakomplikovala se kada je Fikret Abdić, član Predsedništva Bosne i Hercegovine, 27. septembra 1993. proglasio Autonomnu pokrajinu Zapadna Bosna koja se nalazila u severnom delu enklave, između Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Centar je bio u Velikoj Kladuši. Tada je osnovana i vojna formacija Narodna odbrana Autonomne pokrajine Zapadna Bosna. Odmah su izbila neprijateljstva između dve muslimanske vojske. Peti korpus Armije BiH, lojalan vladi u Sarajevu, pod komandom Atifa Dudakovića, kontrolisao je Bihać i druga veća naseljena mesta u enklavi, dok je severni deo enklave bio je pod kontrolom snaga lojalnih Fikretu Abdiću koje su, iako brojčano slabije, održavale front zahvaljujući vojnoj pomoći Srbije, Srpske vojske Krajine i Vojske Republike Srpske i ekonomskoj pomoći vlade u Zagrebu. Odlukom Alije Izetbegovića od 20. oktobra 1993. Abdić je razrešen dužnosti člana Predsedništva BiH (Šimić, 2006: 34).
- 3 Hrvatske i muslimanske snage su 3. novembra 1994, u okviru operacije “Cincar” (po planini i vrhu koji razdvaja Kupreško i Glamočko polje, operacija je počela poslednjeg dana oktobra) osvojile Kupres.

otvorena mogućnost za napad na srpske snage na Livanjskom i Glamočkom polju kako bi se rasteretile muslimanske snage na bihaćkom pravcu. Operacija je isplanirana u zoni odgovornosti 2. krajiškog korpusa VRS koji je i inače bio najranjiviji vojni cilj u tom trenutku. U napadu na srpske položaje učestvovao je i 7. korpus Armije BiH. Borbe su, sa različitim intenzitetom i promenljivom ratnom srećom, trajale do 24. decembra. Hrvatske snage su se približile Kninu i zauzele područje dubine 20 a širine 10 kilometara.⁴

Položaj srpske vojske na bihaćkom ratištu pogoršavao se gotovo na dnevnom nivou, iz različitih razloga. Kada je u Bosni i Hercegovini 23. decembra 1994. potpisano primirje (posrednik je bio bivši američki predsednik Džimi Karter), sa bihaćkog fronta povučeno je osam brigada VRS koje su dovedene kao pojačanja. Osim toga, iz zone 2. krajiškog korpusa otišlo je oko hiljadu vojno sposobnih muškaraca, koji su se potom doselili u druge delove Republike Srpske ili u Srbiju. Pojedine brigade u zoni 2. krajiškog korpusa bile su popunjene sa 50% redovnog sastava i gotovo da su bile istrošene sve ljudske i materijalne rezerve.

Tu situaciju hrvatske i muslimanske snage umele su da iskoriste na pravi način. Tokom januara i februara 1995. godine 5. korpus je potisnuo snage 2. krajiškog korpusa iz prigradskih bihaćkih naselja (Vedro Polje) i pojedinih okolnih kota. Hrvatske snage su tokom aprila u operaciji "Skok 1" potisnule 2. krajiški korpus sa Dinare i ovladale planinom Šator (75 kvadratnih kilometara) čime su ugrozile Grahovo i Glamoč.⁵ Istovremeno je dejstvo Hrvatske vojske primoralo snage SVK da se od Bihaća okrenu prema odbrani Korduna i Banije, jer su uočena prikupljanja većih hrvatskih snaga prema tim područjima. Oslabljen je pritisak na Bihać, što su snage 5. korpusa Armije BiH iskoristile da počnu sa napadima na srpske položaje.

Mogućnost spajanja hrvatskih i muslimanskih snaga na pravcu Bihać — Bosansko Grahovo jasno se uočavala, kao i opasnost po Knin, jer bi taj prostor lako mogao da bude okružen. To se ubrzo i dogodilo. Nakon osvajanja Zapadne Slavonije hrvatske snage su izvele novu operaciju u jugozapadnoj Bosni — "Skok 2", kada su izvršile napredovanje na pravcu Livno — Bosansko Grahovo. Cilj operacije bio je da se zauzme celo Livanjsko polje i tako srpske snage odba-

4 O ovim borbama opširnije u Marijan (2016: 324–328).

5 Reynaud Theunens (svedok veštak Tužilaštva), "Hrvatske oružane snage i operacija Oluja" (decembar 2007), 47–48; dostupno na: Tribunal: Gotovina, dokaz P01113.B.

ce prema Bosanskom Grahovu i Glamoču i oba grada stave u domet dalekometne artiljerije. Operacija je trajala od 4. do 11. juna i u njoj je osvojena teritorija od približno 450 kvadratnih kilometara, a Glamoč je okružen sa tri strane.⁶

Kada je postalo jasno da dve srpske vojske planiraju ofanzivu u Bihaćkom džepu, Hrvatska je počela da priprema akciju širokih razmera sa teritorije Bosne, kako bi osvojila prostor koji je direktno štiti Knin. To je potvrdio general Janko Bobetko, načelnik Glavnog štaba Hrvatske vojske u tri direktive za napad od 26. juna 1995. godine. Direktive su zavedene pod kodnim imenima "Oluja 1" "Oluja 2" i "Oluja 3". One su manje-više iste, razlikuju se u detaljima, pa ćemo ih tretirati kao jedinstveni dokument.

Bobetko je naglasio da je vojno-politička situacija na području Hrvatske, sa važećim mandatom UNCRO,⁷ takva da ne garantuje mirnu reintegraciju "okupiranih područja RH" u Hrvatsku odnosno njihov povratak u hrvatski ustavno-pravni suverenitet:

Sva zapovjedništva i postrojbe HV dužna su poštovati i strogo se pridržavati svih odluka državnog Vrhovništva i zapovjedi Vrhovnog zapovjednika, a osobito u osiguranju cjelokupnosti i punog suvereniteta RH nad cjelokupnim njenim teritorijem. Temeljna zadaća HV u ovom trenutku je ubrzana izgradnja i dostizanje najvišeg stupnja borbene spremnosti i intenziviranje svih priprema vezanih za izgradnju borbene moralne, vrhunskog stupnja obučenosti zapovjedništva i postrojbi, efikasno zapovijedanje i logističku potporu za izvođenje napadnih borbenih djelovanja, razbijanje i uništavanje glavnine neprijateljskih snaga i oslobađanje područja RH koja je neprijatelj agresijom privremeno okupirao.⁸

6 Marijan (2016: 338).

7 Početkom januara 1995. Hrvatska je zatražila promenu mandata snaga UN. Predsednik Tuđman je 12. januara uputio pismo generalnom sekretaru UN u kome je naglasio da nisu ispunjene najvažnije odredbe mirovnog plana iz 1992: nije izvršena demilitarizacija zaštićenih zona i nije sprovedeno razoružavanje "pobunjenih lokalnih Srba". Savet bezbednosti UN usvojio je 31. marta Rezoluciju 981 kojom je odlučeno da se u Hrvatskoj uspostavi Operacija obnove poverenja Ujedinjenih nacija (United Nations Confidence Restoration Operation - UNCRO), kao "privremeni aranžman" koja treba da stvori uslove za pronalaženje trajnog rešenja u skladu s teritorijalnim integritetom Hrvatske. Od srpske strane je traženo da izvrši potpunu demilitarizaciju teritorija koje kontroliše i omogući povratak svim izbeglicama i raseljenim licima.

8 Tribunal: Gotovina, dokazi Do2069, Do2075 i Do2076.

Bobetko je posebno naglasio da “srbočetničke vlasti” ne prihvataju mirnu opciju i ne odustaju od ciljeva proklamovanih u “velikosrpskoj agresiji”, kao i da treba računati sa sukobom širih razmera i visokog intenziteta. Očekivao je da se u sukob uključi i Vojska Republika Srpske koja je, zajedno sa Srpskom vojskom Krajine i snagama lojalnim Fikretu Abdiću, planirala uništenje 5. korpusa Armije BiH, što bi Hrvatsku dovelo u krajnje nezavidnu situaciju: “Trenutno je s okupiranih područja RH, iz sastava ‘svk’, prema području zapadne Bosne angažirano približno 4.000 — 4.500 ljudi. Pored ovih snaga, u napadnoj operaciji na području zapadne Bosne s okupiranih područja RH angažirano je i 6.000 — 7.000 pripadnika postrojbi Narodne obrane Autonomne pokrajine Zapadna Bosna [...] tako da je izravno ugrožen grad Bihać, a stvoreni su i uvjeti da se uvođenjem glavnine snaga Narodne obrane Autonomne pokrajine Zapadna Bosna, uz daljnju topničku i drugu potporu snaga svk, otpočne s trećom etapom operacije s ciljem potpunog razbijanja snaga 5. korpusa Armije BiH, zauzimanja područja zapadne Bosne i uspostave ‘vlasti’ Fikreta Abdića”.⁹

U ofanzivi je trebalo da učestvuju jedinice Zbornih područja Zagreb, Karlovac, Gospić i Split, a planirano je i pokretanje ofanzive u istočnoj Slavoniji i Baranji (snage Zbornog područja Osijek i Južnog bojišta) s ciljem “oslobađanja cjelokupnog okupiranog prostora i izbijanja na međunarodno priznate granice RH. [...] Spremnost za izvođenje operacije 15.07.1995. do kada izvršiti sve potrebite pripreme”.¹⁰

Bobetko je istoga dana izdao i posebna naređenja i generalima Mladenu Markaču, komandantu specijalnih snaga hrvatske policije, i Anti Gotovini. Markaču je naredio da specijalne snage MUP-a u području Velebita izvedu napad kako bi se zauzelo područje Mali Golić — Sveti Rok — Gračac — Prezid, presekla komunikacija Gospić — Gračac, zauzeo radio-relejni centar Čelavac, stavio pod kontrolu tunel na Prezidu i izvršilo spajanje sa snagama Zbornog područja Split: “Snage za izvršenje zadaće imati spremne do 29. lipnja 1995. u 05.00 sati”.¹¹

U naređenju generalu Gotovini Bobetko je naglasio da postoji realna mogućnost združenog napada svk i vrs radi razbijanja 5. korpusa Armije BiH i “okupiranja područja zapadne Bosne”. U cilju preduzimanja protivmera

9 Isto.

10 Isto.

11 Tribunal: Gotovina, dokaz Doo535. “Zapovijed za Oluju generalu Mladenu Markaču”.

i “neutraliziranja namjera neprijatelja” naredio je da 4. i 7. gardijska brigada, zajedno sa specijalnim policijskim jedinicama, budu spremne za izvođenje ofanzivnih akcija na dinarskom i velebitskom pravcu “s ciljem stavljanja Knina i snaga 7. korpusa svk u okruženje”.¹²

Za to vreme predsednik Tuđman je bio u službenim posetama u Australiji i Novom Zelandu. Po povratku, on je na sastanku hrvatskog državnog vrha održanom 30. juna rekao kako se u diplomatskim krugovima u svetu sve više govori da se Hrvatska sprema za rat, što nije bilo dobro:

Ja sam po povratku kući morao izdati naređenje i ministru obrane i načelniku Glavnog stožera i ministru unutarnjih poslova da se obustave nekakve naredbe koje su u tom smislu davale materijal upravo za to kako je situacija u Hrvatskoj za rat.¹³

Srpsku neodlučnost i sporost u dogovaranju iskoristile su snage 5. korpusa, pa su 3. jula napale položaje vrs i kod Bihaća i kod Grahova i Glamoča.¹⁴ Istoga dana Štab vojnih posmatrača UN izvestio je da je hrvatska vojska završila razmeštanje trupa na području Ogulina, Otočca i Gospića i tamo premestila dve nove jedinice. Cilj je bio da se preseku pozicije svk i stvori koridor prema položajima 5. korpusa Armije BiH: “Hrvatska vojska nastavlja sa aktivnim provokacijama na širem području Sunje. Stoga je Vojska Republike Srpske Krajine u stanju budnosti da bi se izbeglo ponavljanje događaja iz Sektora Zapad”.¹⁵

Dan kasnije usledile su pripreme za srpsku ofanzivu nakon što su se o njoj dogovorili glavni štabovi vrs i svk. Operacija se vodila pod imenom “Mač 95” za svk, odnosno “Štit 95” za vrs. Plan operacije predviđao je da se 5. korpus Armije BiH razbije tako da se prvo okruži i uništi deo njegovih snaga i da se ovlada delom teritorija na kojem su bili pristalice Fikreta Abdića. svk je trebalo da preventivnom spremnošću obezbedi operaciju od mogućeg napada Hrvatske vojske. svk je angažovala dve operativne i jednu taktičku grupu, sastavljene od snaga iz 15, 21. i 39. korpusa, Korpusa specijalnih jedinica i

12 Tribunal: Gotovina, dokaz Do2070. “Zapovijed za Oluju generalu Anti Gotovini”.

13 Tribunal: Gotovina, dokaz Po2711. “Zapisnik sa 80. sjednice Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske održane u Predsjedničkim dvorima 30. lipnja 1995. godine”.

14 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz Do2094.

15 Tribunal: Gotovina, dokaz Doo154.B.

Operativne grupe "Pauk".¹⁶ U borbi je učestovala i grupa pripadnika MUP-a Republike Srbije, koja se borila u sastavu 101. odreda SVK.¹⁷

General Bobetko je penzionisan 15. jula, a na mesto prvog čoveka Hrvatske vojske postavljen je general Zvonimir Červenko. Dva dana kasnije, na Brionima, održan je sastanak predsednika Tuđmana i najviših zvaničnika Hrvatske vojske. Sastanak je imao i svečanu notu – ispraćanje Bobetka u penziju i radni deo – pripreme za ofanzivu protiv RSK. Tuđman se zahvalio generalu Bobetku za doprinos u izgradnji Hrvatske vojske (on je unapređen u čin stožernog generala), a onda su hrvatski generali referisali o stanju u zonama svojih odgovornosti.

General Gotovina je tražio odobrenje za ofanzivu prema Grahovu i Glamoču kako bi se popravile strateške pozicije Hrvatske vojske i preseklala komunikacija Knin — Grahovo — Drvar ("ta operacija je spremna, a mi čekamo zapovijed").

Admiral Davor Domazet Lošo, načelnik Obaveštajne uprave Glavnog štaba Oružanih snaga Hrvatske, saopštio je da se priprema velika ofanziva VRS u zapadnoj Bosni, a u slučaju njenog uspešnog izvođenja, to bi ugrozilo hrvatske pozicije na Dinari i promenilo strateški odnos snaga u srpsku korist. General Petar Stipetić je upozorio da bi napad na istočnu Slavoniju sigurno uveo i Srbiju u rat, "i razvoj događaja na tom dijelu bio bi daleko teži nego rješenje svih ostalih problema". Zbog toga je kao prioritet istakao pomoć 5. muslimanskom korpusu u zapadnoj Bosni jer bi

... njegovo spašavanje i proboj ka tim snagama poremetilo sve planove Srbije za zadržavanje okupiranih prostora i mislim da je to ključni operativno-strateški problem koji ovog trenutka stoji pred Hrvatskom vojskom i hrvatskom državom i politikom. Ukoliko bi 5. korpus Armije BiH bio uništen, mi bismo se našli u daleko težoj situaciji i naši vitalni pravci, posebno preko Karlovca, Maslenice i ostalih bili bismo dovede-

16 U vreme ofanzive 5. korpusa iz jeseni 1994 (operacija "Grmeč 94"), kao pomoć Abdićevim snagama, 6. novembra 1994, na Petrovoj Gori, formirana je posebna operativna komanda, poznata kao "Pauk", kako bi se uskladile operacije VRS, SVK i snaga MUP-a Srbije. Komandant komande "Pauk" bio je general Mile Novaković, a načelnik štaba pukovnik Čedomir Bulat (Tribunal: Predmet IT-03-69, Jovica Stanišić, Franko Simatović, dokazi PO1293 i PO0236). Operacijski dnevnik komande dostupan na: Tribunal: Stanišić, Simatović, dokaz PO0235.

17 Marijan (2016: 341).

ni u pitanje i na tom prostoru umjesto ofanzivnih djelovanja mi bismo morali ići u čvrstu odbranu.¹⁸

Stipetić je još upozorio i da posle postavljanja generala Mileta Mrkšića za komandanta svk¹⁹ više nije moguć efekat iznenađenja kao u slučaju operacije “Bljesak”, jer je on reorganizovao vojsku, stvorio operativne manevarske grupe u dubini teritorije

... i mi ćemo tu morati doskočiti jednom adekvatnom taktikom stvaranja grupa koje će morati vršiti proboje na dubinu od 15 do 20 kilometara. Oni nemaju dovoljno snaga da se suprotstave Hrvatskoj vojsci jer na cijelom prostoru Krajine, isključujući istočnu Slavoniju, imaju nekih 35 — 40.000 vojnika. To ne bi smjelo predstavljati, bez obzira kako su organizirani, neki problem za Hrvatsku vojsku u svojoj punoj snazi.²⁰

General Červenko se zahvalio na imenovanju i rekao kako veruje da će biti jedan od onih koji će sa Hrvatskom vojskom i sa hrvatskim narodom “osloboditi nam domovinu Hrvatsku”. Tuđman je potom rekao da je Hrvatska uspela da izgradi svoju vojsku koja sada mora da što pre oslobodi okupirana područja i obezbedi budućnost hrvatske države. Upozorio je da u svetu nema jedinstvenog mišljenja kako da se završi kriza u bivšoj Jugoslaviji, da bi za mnoge faktore najjednostavnije rešenje bilo da se Hrvatska vrati u “nekakvu jugoslavensku, balkansku, jadransku konfederaciju, čak su izmislili uniju Jugoistočne Evrope” kako bi se izbegla konfrontacija velikih sila, “pa i svjetski i civilizacijski sukob”. Dalje, Srbija je u takvoj poziciji da ne može da preuzima ofanzivne operacije protiv Hrvatske, ali će nastojati da iz nejedinstva u međunarodnoj zajednici izvuče najviše za sebe. Rekao je i da je general Mrkšić “ovih dana” ponudio razgovore sa hrvatskim vlastima.²¹

Tuđman je na kraju saopštio dalju strategiju: najavio da će ubrzo imati sastanak sa vođstvom Bosne i Hercegovine na kome će se razgovarati o eventual-

18 Tribunal: Gotovina, dokaz D00534. “Zapisnik sa sastanka Predsjednika Republike Hrvatske sa izaslanstvom Ministarstva obrane i visokim vojnim dužnosnicima održanog 17. srpnja 1995. na Brijunima”.

19 Mrkšić je za komandanta Glavnog štaba svk postavljen 17. maja 1995. godine.

20 Tribunal: Gotovina, dokaz D00534. “Zapisnik sa sastanka Predsjednika Republike Hrvatske sa izaslanstvom Ministarstva obrane i visokim vojnim dužnosnicima održanog 17. srpnja 1995. na Brijunima”.

21 Isto.

nim zajedničkim akcijama ukoliko ne bude protivljenja međunarodne zajednice; najvažnije je da sve pripreme za ofanzivne operacije ostanu stroga tajna jer ... mi smo svakodnevno praćeni od svih službi koje su međusobno povezane, i svaki korak je istovremeno poznat i Parizu i Londonu, i Bonnu i Washingtonu [...] čak i među našim prijateljima, ono malo prijatelja i saveznika koje imamo, prate nas dvogledima i dalekozorima, i pitaju da li je predsjednik Tuđman kadar da spriječi jačanje desnih snaga u Hrvatskoj vojsci, u Hrvatskoj i u HDZ. Prema tome, molim vas, nikakvih iskoraka na toj crti, nemojte dopusti nikakvo poistovjećivanje sa NDH jer to svijet, taj i takav kakav jeste, ne želi i to koristi da bi zavrnuo vrat i toj samostalnoj Hrvatskoj. To je do te mjere prisutno, gospodo generali, da i sada kada se rješavalo primanje HDZ u Uniju evropskih kršćansko-demokratskih stranaka da je to glavno pitanje bilo, i što se tiče HDZ, i što se tiče vojske, i što se tiče države.²²

Predsjednik Hrvatske sastanak je zaključio rečima da se vojna akcija neće preduzimati pre isteka mandata UNCRO "a onda ćemo vidjeti šta ćemo poduzimati".²³

General Gotovina se 19. jula, kod Zadra, sastao sa kanadskim brigadnim generalom Forandom (Alain Robert Forand), novim komandantom Sektora Jug, koji je u Hrvatsku došao 26. juna a dužnost je preuzeo 8. jula. Forand je saopštio kako želi da promeni neke stvari u sektoru u cilju boljeg sprovođenja mandata, kao što su: povećanje broja ljudstva unutar zone razdvajanja, nadzor granice prema BiH i nove posmatračnice na Dinari a rekao je i da ako dođe do sukoba on neće povlačiti svoje vojnike sa posmatračnica.²⁴

Gotovina je odgovorio da pre bilo kakvih promena, posebno povećavanja ljudstva, misija UN-a treba prvo da izvrši preuzete obaveze iz zagrebačkog sporazuma iz 1994. o razoružavanju srpske vojske.²⁵ Što se tiče kontrole granice

22 Isto.

23 Isto.

24 Tribunal: Gotovina, dokaz D00157. "Izvanredno izvješće satnika Maria Tomasovića, pomoćnika zapovjednika Odjeljenja za političku djelatnost Zbornog područja Split, general-bojniku Ivanu Tolju, načelniku Političke uprave Ministarstva obrane, od 20. srpnja 1995. godine".

25 U pitanju je sporazum o prestanku neprijateljstava i razdvajanju snaga, koji su rukovodstva Hrvatske i RSK potpisali 29. marta 1994. u ambasadi Rusije u Zagrebu. U ime srpske strane sporazum je potpisao ministar obrane RSK admiral Dušan Rakić, a u ime Hrvatske Hrvoje Šarinić.

prema BiH, rekao je da je to pitanje deplasirano, jer se na Dinari, u delu prostora BiH, nalaze jedinice HVO-a, a na hrvatskoj strani Dinare "paravojne jedinice pobunjenih Srba". Što se tiče zahteva da hrvatska strana ne granatira prostor Cetine jer tamo civilno stanovništvo obavlja poljoprivredne radove, rekao je da UN-ove snage treba da kontrolišu vatrene položaje odakle Srbi dejstvuju po hrvatskim snagama, pa će civili nesmetano obavljati žetvu. U suprotnom, hrvatska artiljerija će odgovoriti. Takođe, Gotovina nije mogao da garantuje da neće dejstvovati ni po dečjem kampu na Karinu, jer ta deca u slučaju borbe mogu da služe kao živi štit srpskoj strani: "Ukoliko bi se nešto dogodilo toj djeci, general Gotovina odgovornim za to drži isključivo UNCRO".²⁶

O stavu službenog Beograda možemo posredno da zaključujemo preko generala Momčila Perišića, načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, koji je 18. jula generalu Mrkšiću pisao da pokuša da ubedi političko rukovodstvo RSK da prihvati dogovor sa hrvatskom stranom o uslovima pregovora u Ženevi: "To je neophodno radi dobijanja na vremenu i odlaganja planiranog napada Republike Hrvatske na Republiku Srpsku Krajinu. Predlažemo da se za pregovore pripremi Mile Novaković. Ovo su stavovi glavnog [Miloševića], a i naši".²⁷

Združeni napad Srpske vojske Krajine i Vojske Republike Srpske na Bihaćki džep počeo je 19. jula 1995. godine. General Mladić je 21. jula obavestio generala Perišića da je agresija Hrvatske na RSK izvesna i da je muslimanska ofanziva u punom jeku. Zbog toga je tražio pomoć u naoružanju (tri samohodne raketne baterije).²⁸ Pomoć iz Srbije nije stigla, što je takođe potvrdilo da Srbija nije podržavala ovu operaciju. Nakon teških borbi, u kojima su srpske snage na nekim pravcima napredovale i do 15 kilometara, Alija Izetbegović je prihvatio neočekivani poziv hrvatskoga predsednika da dođe u Split na "važne razgovore".²⁹

Hrvatski državni vrh je ocenio da bi pad Bihaća bio velika opasnost, jer bi pod srpskom kontrolom bila kompaktna teritorija koju bi kasnije bilo vrlo teško oduzeti, što bi ugrozilo strateške interese Hrvatske, odnosno osvajanje RSK. I u delu vojnih i obaveštajnih struktura SAD, strahovalo se da bi pad Bi-

26 Tribunal: Gotovina, dokaz DO0157. "Izvanredno izvješće satnika Maria Tomasovića, pomoćnika zapovjednika Odjeljenja za političku djelatnost Zbornog područja Split, general-bojniku Ivanu Tolju, načelniku Političke uprave Ministarstva obrane, od 20. srpnja 1995. godine".

27 Tribunal: Predmet IT-04-81, Momčilo Perišić, dokaz DO0125.

28 Tribunal: Perišić, dokaz PO2733.

29 Marijan (2016: 342).

haća u srpske ruke označio kraj rata i srpsku pobjedu, odnosno, rat bi se završio prihvatanjem ratne realnosti.

Istorija je počela da se ubrzava posle osvajanja Srebrenice (i očekivano Žepe) od strane VRS-a. U međunarodnoj zajednici prevladali su zahtevi za odlučnijim reagovanjem prema Srbima, što je Hrvatska umela da iskoristi. Prilika za to ukazala se na konferenciji ministara spoljnih poslova i odbrane zemalja čiji su vojnici bili deo mirovnih snaga u Bosni i Hercegovini održanoj 21. jula u Londonu. Na sastanku su bili i predstavnici Saveta bezbednosti UN, Sekretarijata UN, Evropske unije i NATO. Donesena je odluka da će uslediti vazdušni udari NATO-a ukoliko snage VRS-a pokušaju da osvoje Goražde.

U Londonu je otputovao Miomir Žužul, jedan od najpoverljivijih Tuđmanovih savetnika. U Londonu je boravio 20. i 21. jula. U intervjuu za *Globus* iz avgusta 2020. o cilju puta je rekao: “Sad se već iz dostupnih dokumenata zna da im je glavni cilj bio spriječiti hrvatske vojne operacije. Išao sam u London kao izaslanik predsjednika Tuđmana, koji mi je naložio da tražim potporu od Amerikanaca, da izvijestim Nijemce, a da Britancima ne kažem ništa”.³⁰

Žužul se prvo sastao sa Robertom Frejzerom (Robert Fraser), zamenikom pomoćnika državnog sekretara za evropske poslove (i glavnim američkim pregovaračem u Bosni i Hercegovini od februara 1995), i Kristoferom Hilom (Christopher R. Hill), direktorom Odeljenja za Balkan u Stejt Departmentu. Prema izveštaju koji je Žužul odmah poslao u Zagreb, američki zvaničnici su izjavili da je situacija u Bosni i Hercegovini dramatična nakon što su Srbi zauzeli Srebrenicu, a verovatno će zauzeti i Žepu; pažnja se nepotrebno usmerava na Goražde jer Srbi i ne planiraju da ga zauzmu, a ne na Bihać koji je direktno ugrožen. Rekli su i da će sastanak Tuđmana i Izetbegovića biti veoma značajan za podsticanje nove saradnje Hrvata i Muslimana i jačanje Federacije BiH. Međutim, nisu podržali uključivanje u pregovore i predsednika Turske Sulejmana Demirela kako je to tražio Izetbegović, jer je to povezano sa nabavkom oružja za Muslimane iz Turske i radikalnih islamskih zemalja.³¹

Žužul je tražio podršku za uključivanje Hrvatske u borbe oko Bihaća i zauzimanje područja između Livna i Bihaća. Konkretno je naveo da su u pitanju gradovi Bosansko Grahovo, Bosanski Petrovac i eventualno Drvar. Ciljevi su

³⁰ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/cetiri-dana-prije-oluje-u-washingtonu-me-primio-al-gore-imao-je-za-nas-poruku-od-clintona-15015819>. Objavljeno 27. 7. 2020, pristupljeno 1. 8. 2021.

³¹ Tribunal: Gotovina, dokaz D01486.

bili sledeći: sprečiti da ogroman broj izbeglica dođe u Hrvatsku ako Srbi osvoje Bihać; prekid kopnene veze između Srba u RSK i Srba u BiH, pa će Srbi u Krajini biti odsečeni i neće moći samostalno da opstanu, ni privredno, ni politički; tako se oni praktično prisiljavaju na ozbiljne pregovore sa hrvatskim vlastima, što će stvoriti uslove za mirnu reintegraciju “tih okupiranih hrvatskih područja”. Dalje je rekao da Hrvatska neće žuriti sa vojnom akcijom protiv RSK jer Milošević upravo to i želi, kako bi pokrenuo ofanzivu iz istočne Slavonije prema Orašju. Osim toga, u slučaju vojnog zauzimanja RSK, Hrvatska bi bila optužena za etničko čišćenje, a Milošević bi srpske izbeglice naselio u istočnu Slavoniju i izvršio etničku homogenizaciju tog prostora. Žužul je potom objasnio da bi zauzimanje područja između Livna i Bihaća koje prema planu Kontakt grupe³² treba da pripadne Srbima, Federaciji BiH po prvi put dalo mogućnost za “trgovanje” područjima za koje Hrvati i Muslimani nisu direktno zainteresovani. Takođe, za vladu u Vašingtonu biće značajno da uspešnom akcijom zauzimanja tog područja oslabi potreba za ukidanjem embarga na uvoz oružja u BiH, jer bi se u slučaju ukidanja embarga razbuktao opšti rat. Zbog toga je ograničena ofanzivna akcija bolje rešenje, a pasivno držanje Hrvatske kada je Bihaću potrebna hitna pomoć, muslimanska strana bi ocenila negativno. Zaključio je da će predstojeća akcija dovesti do daljeg jačanja poverenja između Hrvata i Muslimana.³³

Žužul je na kraju izvestio da su Frejzer i Hil pokazali “puno razumevanje” za hrvatske stavove, ali i saopštili da je zvaničan stav još uvek protiv hrvatske akcije. Međutim, SAD žele da vide jačanje Federacije BiH koja nosi “američki pečat”,³⁴ pa se u tom smislu i podržava “svaka saradnja” između Hrvata i Muslimana,

32 Velika Britanija, Francuska, Nemačka, SAD i Rusija formirale su tokom aprila 1994. diplomatsku radnu grupu, poznatu kao Kontakt grupa, koja se bavila formulisanjem novog mirovnog plana za Bosnu i Hercegovinu. Konačni nacrt mirovnog plana Kontakt grupa je predstavila 6. jula u Ženevi. Plan je predviđao da Bosna i Hercegovina bude uređena kao zajednica dva entiteta, pri čemu je srpskoj strani trebalo da pripadne 49% teritorije.

33 Tribunal: Gotovina, dokaz D01486.

34 Federacija Bosne i Hercegovine formirana je 18. marta 1994. u Vašingtonu. Predsednik Bil Clinton predsedavao je svečanosti potpisivanja sporazuma o prekidu vatre između zaraćenih strana: Republike Hrvatske, Herceg Bosne i Republike Bosne i Hercegovine. Sporazum su potpisali Haris Silajdžić, predsednik vlade u Sarajevu, Mate Granić, hrvatski ministar inostranih poslova, i Krešimir Zubak, predsednik Predsedničkog veća Herceg Bosne. Prema sporazumu, kombinovana teritorija pod kontrolom hrvatskih i muslimanskih snaga je podeljena na deset autonomnih kantona, i uspostavljena je Federacija Bosne i Hercegovine.

... te poručuju da budemo oprezni. Istodobno su izrazili stav da nema potrebe za davanjem posebnih izjava nakon sastanka predsjednika Tuđmana i Izetbegovića o dogovorima o zajedničkom vojnom djelovanju, odnosno izravnom angažiranju RH u vojne akcije oko Bihaća. Američka je sugestija da se RH ne uključuje javno, već uz što je moguće više druge modalitete. Na primer, pripadnici HV-a s obilježjima HVO-a. Iz ukupnih razgovora stekao se jasan dojam da SAD daju svoj prešutni pristanak za ograničeno vojno angažiranje RH u BiH s ciljem zaštite područja oko Bihaća, uz jasnu poruku za potrebnim maksimalnim oprezom u djelovanju.³⁵

Žužul se u večernjim satima 20. jula sastao i sa Vorenom Kristoferom (Warren Christopher), šefom Stejt Departmenta, i “prenio mu Tuđmanovu poruku da bismo mi poduzeli vojnu operaciju za deblokadu Bihaća, a svi su znali da na putu prema Bihaću nećemo zaobići Knin. Kristofer je bio pozitivan, ali neodređen”.³⁶

Žužul se potom sastao sa Klausom Kinkelom, šefom nemačke diplomatije, i Mihaelom Štajnerom (M. Steiner), nemačkim predstavnikom u Kontakt grupi. Prvo je 20. jula razgovarao sa Štajnerom. On je rekao da u potpunosti podržava hrvatske stavove, da se na onoga ko pomaže žrtvi drugačije gleda; u razgovorima Tuđmana i Izetbegovića još jednom treba ukazati na “tragičan ishod” u Srebrenici, a očekivano i u Žepi, “te u vezu sa time dovesti i moguć jednaki rezultat u Bihaću”; takođe je trebalo ukazati i da Srbija oružjem snabdjeva Srbe u BiH; Vlada u Sarajevu mora službeno da zatraži pomoć Hrvatske jer će se područje Bihaća napasti iz Hrvatske; to je jedini način da Hrvatska izbegne negativne reakcije zbog svog direktnog uplitanja u rat u Bosni.³⁷

Kinkel je 21. jula “izričito naveo da je njegov službeni stav protivljenje eventualnoj akciji RH, ali da u potpunosti razumije našu zabrinutost i zainte-

35 Tribunal: Gotovina, dokaz D01486.

36 <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/cetiri-dana-prije-oluje-u-washingtonu-me-primio-al-gore-imao-je-za-nas-poruku-od-clintona-15015819>. Objavljeno 27. 7. 2020, pristupljeno 1. 8. 2021. – Žužul je u ovom intervjuu još rekao da su Hil i Frejzer otkazali njegov drugi sastanak sa Vorenom Kristoferom: “Oni su nam željeli prenijeti jasnu poruku da krenemo u operaciju, ali nisu bili sigurni kako će na to reagirati državni tajnik. Još su mi rekli: bošnjačkoj strani je sugerirano da uđete u suradnju i da krenete” (isto).

37 Tribunal: Gotovina, dokaz D01487. Izveštaj Míomira Žužula.

resovanost da ne dođe do srpskog napredovanja prema Bihaću”. Na direktno Kinkelovo pitanje da li je Hrvatska već donela odluku da se vojno angažuje, Žužul je odgovorio da postoji načelna odluka, ali da se ne zna da li će ona biti i realizovana. Kinkel je tražio da Nemačka o tome bude na vreme obavještena: “To drži vrlo značajnim kako bi Njemačka za to bila pripremljena, pa i nadalje mogla podržavati RH u njenom uključivanju u europske integracijske procese, a napose sada kada predstoji primanje u Vijeće Europe i sklapanje gospodarskog sporazuma s EU”.³⁸

Tuđman i Izetbegović su 22. jula u Splitu potpisali “Deklaraciju o oživotvorenju Sporazuma iz Vašingtona, zajedničkoj obrani od srpske agresije i postizanju političkog rješenja sukladno naporima međunarodne zajednice”. U ovom dokumentu prvo je rečeno da su zajednički napadi dve srpske vojske na zaštićenu zonu Bihać i odbijanje mirovnog plana deo “jedinственe i zajedničke strategije nastavka agresije i pokušaja zadržavanja okupiranih područja Hrvatske i Bosne i Hercegovine u cilju stvaranja ‘Velike Srbije’, pod vodstvom i uz punu odgovornost političkog i vojnog vrha ‘SRJ’ (Srbije i Crne Gore)”.³⁹

Dalje je rečeno da Federacija BiH, konfederalno povezana sa Hrvatskom, “predstavlja temelje novog uravnoteženog regionalnog poretka kao garanta mira, stabilnosti, bezbednosti i razvoja”; hrvatski Srbi su pozvani da preispitaju svoju “aktualnu militantnu politiku” i prihvate mirnu reintegraciju u ustavni poredak Hrvatske, a Srbi iz Bosne da prihvate plan Kontakt grupe; Srbija i Crna Gora su pozvane da odustanu od “agresije radi stvaranja Velike Srbije”, da prestanu da pružaju vojnu pomoć “ekstremistima” u Kninu i na Palama i pristupe međusobnom priznanju Hrvatske i BiH u međunarodno priznatim granicama. Zanimljivo je i da je posebno odbijena bilo kakva “zamisao o obnavljanju ili uspostavi bilo kakve nove ‘jugoslavenske’ državne zajednice, smatrajući ih uporednom i rezervnom varijantom velikosrpske hegemonije, te podupirući normalizaciju u regiji na osnovu suverenosti, neovisnosti i cjelovitosti”. U tom smislu, dogovoreno je raspoređivanje Hrvatske vojske u Bosni i Hercegovini, kao i saradnja Glavnog štaba Hrvatske vojske sa Zajedničkim štabom Armije BiH i HVO.⁴⁰ Sporazum su potpisali i Krešimir Zubak, predsednik Federacije BiH, i Haris Silajdžić, predsednik vlade u Sarajevu. Na sastanku

38 Isto.

39 Tribunal: Gotovina, dokaz D00403.

40 Isto.

su bili i vojni zapovednici sve tri vojske: generali Zvonimir Červenko, Tihomir Blaškić i Rasim Delić, kao i general Ante Gotovina koji je određen za komandanta združenih snaga HV i HVO.⁴¹

U Splitu je bio i Piter Galbrajt (Peter Galbraith), prvi američki ambasador u Zagrebu (na toj funkciji bio je od 24. juna 1993. do 3. januara 1998.). U jednom intervjuu od 2. avgusta 1996. rekao je kako su mu hrvatski zvaničnici saopštili da ne mogu da dozvole pad Bihaća, jer će se stvoriti velika zapadna srpska država koja bi se prostirala od koridora u Posavini praktično do mora. Galbrajt i Ričard Holbruk (Richard Holbrooke, pomoćnik državnog sekretara za Evropu i Kanadu) zaključili su da će u slučaju pada Bihaća biti 160.000 mrtvih i da SAD to ne mogu da prihvate. Rekao je i da je na sastanku u Splitu bio predsednik Turske Sulejman Demirel:

Tuđman je bio opušten kao čovek koji je doneo veliku odluku i šalio se sa Demirelom o istorijskim hrvatskim glavnim gradovima – Bihaću, Kninu i Banjaluci. A Šušak mi je kasnije rekao da je odlučeno da se krene. Oni su držali plenarnu sednicu, a potom su svoje poslove obavljali u četiri oka. Dogodio se nešto zanimljivo. U jednom trenutku, između dva saopštenja, imali su radnu verziju službenog izveštaja na kojoj sam radio, a oni su tada imali konačnu verziju saopštenja na kojoj su dodali: “Bosna traži, a Hrvatska se slaže da pruži podršku u vojnoj akciji.”⁴²

Na sastanku Vojnih posmatrača UN i predstavnika Hrvatske vojske održanom 22. jula u Karlovcu, hrvatski oficir za vezu je izjavio da Hrvatska vojska neće dozvoliti da Srpska vojska Krajine zauzme Bihaćki džep.⁴³ Na drugoj strani, general Radivoje Miletić⁴⁴ je 22. jula optimistički javio da je izvršeno pregrupisanje snaga 2. krajiškog korpusa i da su završene pripreme za opšti napad “u cilju razbijanja glavnih snaga 5. korpusa”.⁴⁵ Dan kasnije Karadžića je obavestio da se “neprijatelj duž cele linije fronta odsudno brani, ispoljava veliku odlučnost i rešenost da odbrani sadašnje položaje bez obzira na gubitke koje trpi”.⁴⁶

41 Tribunal: Gotovina, dokaz PO1113.B.

42 Tribunal: Gotovina, dokaz DO0410.B.

43 Tribunal: Gotovina, dokaz PO0099.B.

44 Načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove Glavnog štaba VRS.

45 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz DO2103.

46 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz DO2104.

U izveštaju od 25. jula Miletić je javio da su “ustaše” na grahovsko-glamočkom frontu otpočele jak napad u ranim jutarnjim časovima.⁴⁷

Američko odobrenje za ofanzivu Hrvatske vojske stiglo je 25. jula. Tada su se u Zagrebu sastali Galbrajt i Žužul. Američki ambasador je predao zvanični dokument vlade u Vašingtonu: SAD dele zabrinutost Hrvatske za Bihać; pravo na vojnu intervenciju zasniva se na pozivu vlade u Sarajevu i činjenici da se sa teritorije Hrvatske vrši napad na Bihać; akcija se mora ograničiti samo na odbranu Bihaća i ona ne može da bude priprema za osvajanje Knina; prilikom intervencije Hrvatska mora posebno da vodi računa o izbegavanju eventualnog sukoba sa međunarodnim snagama, kao i da posebnu pažnju obrati na ponašanje sa srpskom civilnim stanovništvom. Žužul je u izveštaju Tuđmanu naglasio sledeće:

Moje je mišljenje da SAD smatraju intervenciju Hrvatske u Bihaću nužnom, te da smatraju da će Hrvatska morati intervenirati relativno otvoreno i s više strana (najvjerojatnije iz pravca Karlovac — Slunj). Za razliku od razgovora od prije nekoliko dana u Londonu, sada ne ističu potrebu za prikrivanjem akcije. Isto tako jasno im je da će uspjehom u akciji oko Bihaća Hrvatska vjerojatno doći u situaciju da ovlada dijelom okupiranog teritorija (bivši sektori Jug i Sjever) prema čemu ovaj put SAD ne iznose rezerve, samo upozoravaju da se iz političkih razloga akcija mora prikazati kao pomoć Bihaću, te da posebnu pažnju treba posvetiti civilima. Pored navedenoga, želim spomenuti da je ambasador Galbraith nekoliko puta sa zadovoljstvom istaknuo kako je sadržaj demarša bitno različit od onoga kojeg je prije par mjeseci predao predsjedniku Tuđmanu u kojem se daju ozbiljna upozorenja, pa i prijetnje glede budućih odnosa SAD-RH, te da je duh ovoga demarša prijateljski i partnerski, te da takve odnose treba očekivati i u sljedećim potezima zbog čega je stalna komunikacija izrazito važna.⁴⁸

General Ante Gotovina izdao je istoga dana, 25. jula, naređenje za ofanzivne operacije u području Bosansko Grahovo — Glamoč — Kupres — Livno. Ambi-

47 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz PO5193.

48 Tribunal: Gotovina, dokaz D01488. Izveštaj do 25. jula 1995. godine.

ciozno zamišljena operacija “Ljeto 95” za cilj je imala razbijanje srpskih snaga na području Dinare i presecanje ključne komunikacije od Knina ka Drvaru.⁴⁹ Početak operacije nagovestio je odmah i njen ishod. U izveštaju od 26. jula general Miletić je naveo da je 1. krajiški korpus imao 17 poginulih, 33 lakše i 23 teže ranjena borca. Gubici 2. krajiškog korpusa bili su 34 poginula, 61 lakše i 25 teže ranjenih boraca.⁵⁰

Vrhovni savet odbrane RSK proglasio je 28. jula ratno stanje na celoj teritoriji Republike.⁵¹ Istoga dana pali su Grahovo i Glamoč. Grahovo, koga su napadale 4, 7. i 9. gardijska brigada HV, prvo je palo, a potom i Glamoč nakon što su 81. i 84. gardijski bataljoni HV porazili 3. srpsku brigadu 2. krajiškog korpusa VRS na severozapadnim prilazima gradu. General Miletić je 28. jula izvestio:

Neprijatelj je otpočeo sa artiljerijskom pripremom u 05.30 časova, pa je izveo napad pešadijom i tenkovima i do 09.45 časova ušao u Grahovo. Do 17.00 časova stigao je na liniju: selo Pečenci (na putu Grahovo — Knin) — selo Vidovići (put Grahovo — Drvar) — selo Radulovići. Na glamočkom pravcu do 17.00 časova izbio je na liniju: selo Popovići — selo Vagan (preko komunikacije Glamoč — Drvar) — selo Glavica — selo Halapić. [...] Na jugoistočnom frontu, usled jakog pritiska neprijatelja, došlo je do povlačenja naših jedinica i zauzimanja povoljnijih položaja.⁵²

Pad Grahova i Glamoča u hrvatske ruke žestoko je uzdrmalo pozicije obe srpske vojske. Hrvatske snage zauzele su 300 km² oko Grahova i 1.300 km² oko Glamoča. Ova operacija je bila uvod u konačni napad na Republiku Srpsku Krajinu. Knin je odsečen od zaleđa, veza sa teritorijom koju je kontrolisala VRS svedena je na uglavnom neprohodne komunikacije koje su takođe bile ugrožene, jer su bile u dometu hrvatske artiljerije. Knin je doveden u bezizlaznu situaciju i bio je osuđen na čekanje završnog udarca hrvatskih snaga.⁵³ Zauzet je i Obljaj,

49 Tribunal: Gotovina, dokaz P01113.B.

50 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz P05195.

51 Tribunal: Gotovina, dokaz D00119. – Odluku je potpisao Milan Martić.

52 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz D02106. – Tokom 29. jula jedinice 5. korpusa izbile su na granicu prema Hrvatskoj (Tribunal: Predmet IT-04-83, Rasim Delić, dokaz 00537. Izveštaj Uprave za operativno planiranje Generalštaba Armije BiH od 30. jula 1995).

53 U razgovoru sa Nikicom Valentićem od 24. aprila 1998. Tuđman je rekao “da bismo oslobodili Knin, da bismo sačuvali Dalmaciju, morali smo ići u Bosnu, onaj dio osvojiti” (Tribunal: Gotovina, dokaz P02672).

zaselak nadomak Bosanskog Grahova, rodno mesto Gavrila Principa, što je za Srbe imalo poseban simbolički značaj. U naselju je bio i muzej posvećen Principu, a njegova rodna kuća prva je spaljena od strane pripadnika 7. gardijske brigade Hrvatske vojske.

Obaveštajna uprava Ministarstva odbrane Hrvatske u izveštaju od 28. jula isticala je da je osvajanje Grahova i Glamoča dovelo i do pritiska srpskog stanovništva u severnoj Dalmaciji da se Krajina napusti. Presretnut je i telefonski razgovor jednog oficira iz Glavnog štaba svk sa jednim oficirrom Vojske Jugoslavije u kome je prvi oficir naveo da je situacija u Kninu kao u Berlinu 1945. godine.⁵⁴ Prema izveštaju od 30. jula, vlasti RSK pokušavale su da spreče odlazak ljudi, ali bez mnogo uspeha, jer je napredovanje Hrvatske vojske stvorilo strah i paniku kod civilnog stanovništva, posebno u rejonima Like i Knina.⁵⁵

Miomir Žužul je svedočio da je Piter Galbrajt 29. jula zatražio da Hrvatska obustavi dalje vojne operacije.⁵⁶ Glavni štab svk je istoga dana obustavio operaciju "Mač".⁵⁷ Takođe 29. jula, na sednici Vrhovnog saveta odbrane SRJ, general Perišić je govorio o sve izvesnijoj ratnoj opciji u raspletu krize u Bosni i Hrvatskoj. Ocenio je da pre svega Nemačka i SAD nisu zainteresovane za pravedan mir čemu su doprinele i brojne greške rukovodstava RSK i RS: od neprihvatanja plana Kontakt grupe do "odgovora na provokacije" iz Srebrenice i Žepe. Očekivao je ofanzivna dejstva Hrvata i Muslimana na pravcu Grahovo — Bihać i spajanje Hrvatske vojske sa snagama 5. korpusa Armije BiH "čime bi se znatno amortizovale frustracije Muslimana, a Hrvati bi obezbedili uslove

54 R. Theunens "Hrvatske oružane snage i operacija Oluja", 81.

55 Isto, 82. – General Forand je u izjavi Tribunalu datoj 19. i 20. avgusta 1996. rekao da je pad Grahova i Glamoča trebalo da podstakne Srbe na razmišljanje, ali to se nije dogodilo: "Bio je to briljantan strateški potez jer je otvorio nekoliko pristupnih pravaca. Osim toga, osvajanje Grahova prekinulo je najbolju i najdirektniju rutu za snabdjevanje između Knina i Beograda. To se trebalo shvatiti kao prilično stezanje omče oko kolektivnog vrata svih u Krajini, ali niko kao da to nije primjetio! U Krajini je zavladao teško shvatljiva atmosfera pomirenosti sa sudbinom. Gomilanje poraza – Maslenički most, Medački džep, zapadna Slavonija a zatim dinarski masiv – kao da nisu imali efekta na stav vlade, vojske ili stanovnika Krajine. I nakon pada Grahova, u Kninu je sve ostalo po starom. Samo šačica vojnika na rotaciji u vojarnama. Vojnici su sjedili u kaficima ili obilazili trgovine. Nismo videli da bi podigli obrambene položaje ili postavili prepreke na putu. Vrlo čudna reakcija s obzirom na situaciju. Zaista smatram da je uoči rata Krajina već bila psihološki poražena" (Tribunal: Gotovina, dokaz P00330.B).

56 Tribunal: Gotovina, dokaz D01485. Izjava Tribunalu od 20. maja 2009. godine.

57 Tribunal: Perišić, dokaz P01054. "Operativni izveštaj o agresiji na RSK i aktivnostima svk u periodu od 04.08. do 10.08.1995".

za neposredan pritisak, pa i zauzimanje Knina, računajući da će tako prisiliti RSK na reintegraciju. Takođe, udari NATO-ve avijacije na srpske položaje oko Goražda, Sarajeva i Bihaća dovešće do promene odnosa snaga na štetu Srba i gubitka teritorija.⁵⁸ Perišić je predložio da se od RS i RSK zatraži da se suzdržavaju od odgovora na provokacije, da javno saopšte da nemaju nameru da idu na zaštićene zone Bihać, Sarajevo i Goražde, te da prihvataju sve mirovne inicijative, uključujući i planove Kontakt grupe i Z-4⁵⁹ kao osnovu za dalje razgovore. Trebalo je intenzivno diskreditovati agresivne postupke Hrvatske, afirmisati pravo Srba da žive na svojim teritorijama uz mogućnost samoopredeljenja i isticati legitimno pravo SRJ, kao matične države, da pomogne opstanak srpskog naroda zapadno od Drine. VSO je zaključio da treba učiniti sve, prvenstveno na diplomatskom planu, da se SRJ ne uvuče u rat. Savezna vlada trebalo je da osudi prisustvo Hrvatske vojske u BiH i da ukaže da se kriza može rešiti samo političkim sredstvima a ne nastavljanjem rata.⁶⁰

Ratko Mladić je 30. jula bio u Kninu. Rekao je da su zauzimanjem Grahova i Glamoča Hrvati napravili “odlučujuću grešku u ratu i da će ih to mnogo

58 Tribunal: Stanišić, Simatović, dokaz Doo896. Zapisnik sa 39. sednice Vrhovnog saveta odbrane SRJ.

59 U jesen 1994. pojavila se mirovna inicijativa, poznata kao plan Z-4 (Zagreb Four talks) – ambasadori SAD i Rusije u Zagrebu, nemački diplomata Gert Hajnrih Arens (Geert-Hinrich Ahrens) ispred EU i norveški diplomata Kai Aide (Kai Aage Eide) ispred UN. Po tom planu okruzi Glina i Knin (sektori Sever i Jug UN) imali bi određene elemente državnosti. Ti okruzi bi bili povezani koridorom preko Slunja, a zapadna i istočna Slavonija i Baranja (sektori Zapad i Sever) bili bi reintegrirani u sastav Hrvatske. Srpska autonomna pokrajina zvala bi se Krajina; imala bi predsednika, parlament i sudove, a granica između Krajine i Hrvatske ne bi postojala; Krajina bi imala autonomiju u školstvu, kulturu, energiji, trgovini, porezu i policiji; Krajina bi mogla da sklapa i međunarodne ugovore, uz odobrenje vlade u Zagrebu; Krajina je mogla da ima i sopstvenu valutu; predsednik Krajine morao bi da poštuje zakone Hrvatske; formirao bi se i posebni ustavni sud koji bi činili dvojica sudija iz Krajine, dvojica iz Hrvatske i tri predstavnika međunarodne zajednice koje bi imenovao predsednik Suda pravde Evropske unije; Krajina bi imala svoju zastavu i grb; područje Krajine bi se demilitarizovalo za pet godina. Na sastanku sa ambasadorima grupe Z-4 održanom 30. januara 1995. Tuđman je obećao da će Hrvatska da razmotri plan. Ambasadori su istoga dana posetili i Knin kako bi vodstvu RSK i službeno ponudili plan na razmatranje. Piter Galbrajt je o tome je Tribunalu u Hagu, u razgovorima vođenim 22. februara i 13. aprila 2007, rekao sledeće: “Pokušali smo im predati plan, ali Martić ga nije hteo ni pipnuti. Nakon neuspešnih pokušaj da to što čine nije u njihovom interesu, Mikelić je rekao da pravimo veliku grešku. Odgovorio sam da velika greška jeste počinjena, ali da ćemo tek videti ko je počinitelj” (Tribunal: Gotovina, dokaz Poo444.B).

60 Tribunal: Stanišić, Simatović, dokaz Doo896. Zapisnik sa 39. sednice Vrhovnog saveta odbrane SRJ.

koštati”.⁶¹ Na pitanje novinara da li će Muslimani iz Bihaća još dugo provocirati srpsku odbranu na području Ribića, odgovorio je: “Hoće dok ne budu totalno poraženi kao u Srebrenici i Žepi”.⁶² Umesto toga, usledilo je povlačenje srpskih snaga na pojedinim pravcima, a “neprijatelj je preko razglasa pozivao na predaju i da se stanovništvo iseli jer će za pet dana doživeti sudbinu Grahova”.⁶³

/ Hrvatska – završne pripreme

Jasuši Akaši, koji je od januara 1994. bio specijalni predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, sastao se 29. jula u Zagrebu sa Tuđmanom kako bi pokušao da spreči vojnu konfrontaciju. Prvo je rekao da je misija UNCRO “veoma zabrinuta” zbog nedavnih vojnih akcija Hrvatske vojske u Bosni, i pitao kako napetost može da se smanji. Tuđman je odgovorio da je kriza nastupila zbog opšteg napada srpskih snaga na Bihać, da je posle napada VRS na Srebrenicu i Žepu došlo do sporazuma o vojnoj saradnji sa vladom u Sarajevu:

I prema tome, što se tiče Glamoča i Bihaća, Srbi su dobili lekciju da ne mogu raditi onako kako hoće i čitavom svijetu bacati rukavicu i omalovažavati ga. A što se tiče situacije u Hrvatskoj, mi se, razumije se, čudimo da UNCRO do sada nije ništa poduzeo u smislu svoga mandata. Prema tome, mi bismo bili sretni da UNCRO počne provoditi svoj mandat i da se završi proces mirne integracije. Međutim, budu li srpske snage i dalje ugrožavale Bihać, i to sa hrvatskog područja, jasno je da ćemo mi, ispunjavajući sporazum između Hrvatske i Bosne, a i zbog svojih strateških izlaza, poduzeti određene korake.⁶⁴

Akaši je odgovorio da će snage UN-a postaviti svoje osmatračnice na granicu Hrvatske prema Bosni, i da se vrši veliki pritisak na Knin u tom pogledu. Što se tiče Bihaća, rekao je da je upozorio Martića da njegove snage nisu smele da pređu međunarodnu granicu, da moraju da se vrate natrag i da se to već dogodilo.

61 Tribunal: Gotovina, dokaz D00402. Video zapis intervjua generala Mladića.

62 Tribunal: Gotovina, dokaz D00430. Video zapis intervjua generala Mladića.

63 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz P05196. Izveštaj generala Miletića od 31. jula 1995. godine.

64 Tribunal: Gotovina, dokaz D01652.

Tražio je da se nastave pregovori u Ženevi. Tuđman je rekao da je Hrvatska pristala da se održi sastanak generala Červenka i Mrkšića u Zagrebu, što je bilo i dogovoreno, ali je onda usledila srpska ofanziva:

Prema tome, mi nećemo dopustiti da nas i dalje vuku za nos, te jesu za pregovore, te nisu. Ili će stvarno uz Vašu suradnju pristati na pregovore, ali ne na odugovlačenje, nego na konkretno: odmah otvaranje naftovoda, odmah otvaranje prometnica, i cestovnih i željezničkih, Zagreb — Split preko Knina, ili nećemo dopustiti da se ponovo oporave od ovih vojnih poraza koje su doživjeli. I ako se taj proces započne, mi smo za to da ne bude daljnjeg rata. Mora biti jasno s kim imamo posla. I mi znamo da je najveća odgovornost na Beogradu, jer ipak Beograd je postavio tog Mrkšića, i Beograd tamo sad šalje generala Perišića u istočnu Slavoniju i Baranju. Mislim da je važno da se pred Ujedinjene narode konstatira to, da srpski ekstremisti i Beograd žele iskoristiti Krajinu za tu svoju ideju velike Srbije.⁶⁵

Tuđman je saopštio kako je spreman da pregovara ako će to dovesti do mirnog rešenja, “ako ne, onda će se prilike razvijati onako kako se razvijaju”. Akaši je upozorio na opasnost od nastavka rata, (“doći će do velike bijede i stradanja”), rat će se nastaviti u planinama i uslediće reperkusije po Hrvatsku u međunarodnoj zajednici. Tuđman je odgovorio da se Hrvatska ne boji nastavka rata u planinama: “Kao što vidite, Srbi su demoralizirani i napuštaju njihove jedinice. Prema tome, ili će pristati na političko rješenje ili će doživjeti vojni poraz. Među nama rečeno, i Europska zajednica i Ujedinjeni narodi uviđaju kako se ponašaju Srbi, i imaju puno razumijevanje za korake koje Hrvatska poduzima”.⁶⁶

Akaši i general Žanvije⁶⁷ otputovali su 30. jula u Knin. Razgovarali su sa Babićem, Martićem i generalom Mrkšićem. Oni su izjavili da nema “niti će biti” jedinica ili vojnika svk u “Bihaćkom džepu”, da će se svk u potpunosti

65 Isto.

66 Isto.

67 Francuski general Bernar Žanvije (Bernard Janvier). Rezolucijom 981 Saveta bezbednosti UN usvojenom 31. marta 1995. centralna komanda UNPROFOR-a za bivšu Jugoslaviju, sa sedištem u Zagrebu, promenila je ime u Mirovne snage Ujedinjenih nacija, službena skraćenica UNPF (United Nations Peace Forces). Žanvije je postavljen za komandanta tih snaga.

uzdržati od usmeravanja bilo kakve vatre (topovske, minobacačke, tenkovske) prema tom prostoru sa teritorije koju kontroliše i očekuju da 5. korpus Armije BiH neće napadati teritoriju RSK; vojnim posmatračima UN koji su razmešteni u Krajini biće dozvoljen neometan pristup graničnom pojasu sa Bihaćem radi posmatranja prelaska granice u bilo kom smeru i od bilo kojih snaga; general Mrkšić je spreman da održi prvi sastanak sa komandantom Hrvatske vojske u bilo koje vreme, pod pokroviteljstvom UN, na graničnom prelazu Turanj, najranije 31. jula u 14.00 sati; neće se sprečavati isporuka humanitarne pomoći Bihaćkom džepu, a traženo je da se pomoć dostavi i Krajini na istim principima.⁶⁸

Akaši je odmah, 30. jula, u 21.30 sati, faksom obavestio Tuđmana o ovom razgovoru i srpskim predlozima. Tuđman je odgovorio u 22.20. Na početku svog odgovora je naglasio kako je začuđujuće da Akaši u svom dopisu ne govori o mirovnim snagama UN već spominje RSK; za Hrvatsku je neprihvatljivo da se jedinice UN rasporede samo na granici prema Bihaćkom džepu, već treba da preuzmu kontrolu nad međunarodno priznatim granicama Hrvatske i BiH i Hrvatske i Srbije “što je posebno aktualno, jer je i ovih dana došlo do novih prebacivanja postrojbi i opreme jugoslavenske vojske preko Dunava”; “srpski pobunjenici” žele ponovo da prevare UN jer humanitarnu pomoć Bihaću uslovljavaju time da se pomoć dostavlja i njima; srpski predlozi ne predstavljaju osnovu za mirnu reintegraciju; Hrvatska neće da pregovara sa Milanom Martićem jer je od Tribunala u Hagu stavljen na listu ratnih zločinaca,⁶⁹ a neće pregovarati ni sa bilo kim ko bi nastupao u njegovo ime; pregovori mogu da počnu ako se u roku od 24 časa pusti u promet naftovod i železnička pruga Zagreb — Split preko Knina; istovremeno moraju da se vode razgovori i neodložnoj primeni Ustava Hrvatske i odredbi ustavnog zakona o pravima srpske etničke zajednice; samo na tim osnovama može doći do mirnog rešenja i do razgovora “između vojnih i

68 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz P00756.

69 Prvu optužnicu protiv Martića Tribunal je podigao 24. jula 1995. godine. Ričard Goldston (Richard J. Goldstone) je Martića optužio zbog bombardovanja Zagreba 2. i 3. maja 1995. što je tretirano kao “protivzakoniti napad na civilno stanovništvo i građane kao pojedince” (Tribunal: Predmet IT-95-11. Milan Martić. Optužnica). Martić se dobrovoljno predao 15. maja 2002. godine. Tribunal ga je 12. juna 2007. osudio na 35 godina zatvora za “progon, ubistva, pritvaranje, mučenje, nehumana dela, okrutno postupanje, napade na civile, deportacije i prisilno premeštanje nesrpskog stanovništva, bezobzirno razaranje naselja i verskih objekata i pljačku imovine Hrvata i Bošnjaka u RSK, Cazinskoj krajini i Zagrebu” (Tribunal: Martić. Presuda). Presuda je potvrđena u drugostepenom postupku 8. oktobra 2008. godine. Kaznu izdržava u zatvoru u Estoniji.

civilnih predstavnika hrvatske vlasti i pobunjenih hrvatskih Srba s okupiranih područja”.⁷⁰

Na sastanku održanom 31. jula na Brionima, hrvatski državni vrh je doneo konačnu odluku o početku akcije “Oluja” koja je otkrila i stvarne ratne ciljeve Hrvatske. Predsjednik Tuđman je prvo saopštio “da smo odlučni da pođemo u daljnje operacije” a priprema za to bilo je osvajanje Grahova i Glamoča i deblokada Bihaća sa zapadne strane kako bi se opkolio Knin. Problem je bio u tome što se SVK povukla sa područja Bihaća i dozvolila da se UN snage postave na granicu “i jasno da su odmah to dostavili čitavom svijetu, a svaka vojna operacija mora imati svoje političko opravdanje”.⁷¹

Tuđman je prednosti Hrvatske video u sledećem: povoljna politička situacija u Hrvatskoj, demoralizacija srpskim redovima, podrška Evrope, najviše Nemačke “koja nas suzdržano podržava”, NATO takođe ima razumevanja, naklonost SAD-a postoji

... ali do određene granice, ako ćete gospodo izvršiti na profesionalan način kao što ste izvršili u zapadnoj Slavoniji u roku od nekoliko dana, to znači molim tri, četiri dana, maksimum osam dana, onda možemo računati da nećemo politički ne samo pretrpjeti štete, nego da ćemo politički u tom i takvom svijetu dobiti. Mi bismo morali naći neku izliku za našu akciju, puštajući istok na miru sada. Zašto pustiti istok na miru? Zato što se naši prijatelji boje da ne uđe Jugoslavija u rat u cjelini, s Jugoslavijom i Rusija, pa prema tome opći rat. Prema tome, istok bismo pustili totalno na miru, a ovo bismo morali riješiti i jug i sjever. Riješiti, na koji način? To je sada tema naše današnje rasprave. Da nanesimo takve udarce da Srbi praktično nestanu, odnosno da ono što nećemo odmah zahvatiti, da mora kapitulirati u nekoliko dana.⁷²

Što se tiče pregovora sa Srbima u Ženevi, Tuđman je rekao da će ih Hrvatska “uzeti kao masku, da prihvatimo te razgovore, čak da odredimo, ne znam, i svoju delegaciju”. Kada je Gojko Šušak rekao da ne treba ići u Ženevu, Tuđman mu je odgovorio da treba ići “da prikrijem ovo, neću poslati ministra, nego ću

70 Tribunal: Gotovina, dokaz D01475.

71 Tribunal: Gotovina, dokaz P00461. “Zapisnik sa sastanka Predsjednika Republike Hrvatske dr Franje Tuđmana sa vojnim dužnosnicima održanog dana 31. srpnja 1995 na Brionima”.

72 Isto.

poslati pomoćnika ministra unutrašnjih poslova. To je u četvrtak [3. avgusta]. Prema tome, da prikrijem ovo što spremam za dan poslije, tako da mi suzbijemo bilo kakav argument u tom i takvom svijetu da mi nismo željeli razgovarati”.⁷³

Hrvatski vojni zapovednici su izneli optimističke ocene da se operacija može završiti u planiranom roku; admiral Domazet Lošo je rekao da je Vojska Jugoslavije poslala pojačanja u istočnu Slavoniju, da je izvršen borbeni raspored i da postoji opasnost od udara po hrvatskim gradovima, Osijeku pre svega, ali samo u slučaju ako hrvatska operacija ne bude brzo završena i ako bi se sukob pretvorio u dugi rat “i ako se zaista odluče angažirati”. Tuđman je potom izjavio da se vojna operacija mora izvesti tako da se ne da povod Miloševiću i njegovim prijateljima na Zapadu (u njih je, kao i uvek do tada, svrstao Englesku i Francusku) da prihvate intervenciju Vojske Jugoslavije na hrvatskom tlu. Zbog toga je po svaku cenu trebalo izbeći provokacije u istočnoj Slavoniji i Baranji, čak i u slučaju granatiranja Osijeka, kako ne bi počeo rat sa Srbijom.⁷⁴

Razgovaralo se i o otvaranju puteva za evakuaciju srpskih civila koja se očekivala zbog opšte panike koja je nastupila posle pada Grahova i Glamoča. Tuđman je tražio da se Srbima ostave otvorenim određeni pravci povlačenja prema Bosni, jer ako budu prisiljeni da se bore do kraja, Hrvatska vojska će imati veće gubitke. Dogovoreno je da se Srbima ostave smerovi povlačenja preko Dvora na Uni na severu, i preko Srba na jugu, kako bi kompletna akcija bila puno lakše izvedena i završena u predviđenom roku. Tuđman je zaključio da je važno da srpski civili pokrenu u izbeglištvo, jer će to dodatno demoralisati srpske vojnike i oslabiti njihovu spremnost na borbu.⁷⁵

Istoga dana, 31. jula, u Vašingtonu su Miomir Žužul, kao specijalni Tuđmanov izaslanik, i Petar Šarčević, hrvatski ambasador u SAD, razgovarali sa Ričardom Holbrukom, Robertom Frejzerom i Kristoferom Hilom. Prema izveštaju koji su Žužul i Šarčević 1. avgusta dostavili Tuđmanu, Žužul je svoje domaćine

73 Isto.

74 Isto.

75 Isto. – Ovaj sastanak je sniman i audio zapis, na četiri kasete, dostavljen je Tribunalu. Na osnovu tog zapisa urađen je transkript. U kasnijem sudskom procesu verodostojnost zapisa je osporavana od strane odbrane generala Gotovine. Eksperti Tribunala ispitivali su verodostojnost snimka i 12. decembra 2007. podneli detaljan izveštaj u kome je zaključeno da je snimak autentičan i da nije bilo “montiranja ili neovlaštenih izmena” (Tribunal: Gotovina, dokaz Po2353.B).

obavestio o hrvatskim akcijama u Grahovu i Glamoču i daljim planovima. Istakao je da je ofanziva Hrvatske vojske imala pozitivnu ulogu u kontekstu hrvatsko-muslimanske saradnje u Federaciji BiH, kao i u slabljenju srpskog pritiska na Bihać. Pošto još uvek nisu ostvareni ciljevi koji bi ojačali pregovaračku poziciju Hrvatske, ona će nastojati da njeni vojni uspjesi budu “adut za pregovore za, ako je moguće, prvenstveno mirnu reintegraciju svih okupiranih područja”. Što se tiče inicijative Torvalda Stoltenberga⁷⁶ za pregovore sa Srbima, Žužul je sumnjao u iskrenost tih namera sa srpske strane i smatrao je da je u pitanju nastojanje da se dobije na vremenu.⁷⁷

Američki zvaničnici čestitali su na vojnim uspjesima “izričito iskazujući zadovoljstvo takvim razvojem događaja” kako zbog otklanjanja srpske opasnosti po Bihać, tako i zbog jačanja Federacije BiH. Frejzer je rekao da će Hrvatska imati podršku ukoliko bude postupala uravnoteženo i ukoliko “razumnim putem” izvrši reintegraciju RSK; od Hrvatske se očekuje da bude u bliskoj vezi sa SAD-om “koje žele o svemu biti obavještene kako ne bi doživjele neko iznenađenje. To je za njih bitno i zbog odnosa sa Rusima”. Ni Holbruk nije bio za vojno rešenje u RSK; za vreme sastanka telefonom je razgovarao sa ambasadorom Galbrajtom koji ga je obavestio o pozivu Milana Babića da se sastanu u Beogradu, pa je Holbruk želeo da čuje mišljenje Žužula i Šarčevića o tome. Oni su rekli da je održavanje razgovora u Beogradu neprimereno; trebalo je razgovarati negde u Krajini, a nije trebalo u to uključivati Miloševića.

Na direktno Holbrukovo pitanje o vojnoj intervenciji u RSK, Žužul je “objasnio” da bi sa pozicije odbrane Bihaća najbolje bilo da Hrvatska vojska na taj deo fronta dođe iz pravca Slunja, preko teritorije Krajine, ali da to svakako neće uticati na spremnost Hrvatske da pregovara sa Srbima. Žužul je hladnokrvno saopštio i da ne postoje nikakvi planovi za napad na Knin, a eventualna vojna akcija bila bi usmerena samo prema Bihaću. Holbruk je odgovorio kako SAD razumeju nacionalni interes Hrvatske da Bihać ne padne u srpske ruke i da su zbog toga i odobrile tu akciju, ali je još jednom pozvao vlasti u Zagrebu da pregovaraju sa Srbima iz RSK: “SAD prave razliku između vojnih akcija u BiH i Hrvatskoj. Dok, kako je istaknuto, traže suzdržanost u Hrvatskoj, potiču dalje vojne akcije u BiH koje doprinose i jačanju Federacije BiH. Čini se

76 Norveški političar Thorvald Stoltenberg. Od maja 1993. bio je specijalni predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za bivšu Jugoslaviju.

77 Tribunal: Gotovina, dokaz D01489.

da je ovakav zahtjev za suzdržanošću gospodin Holbruka bio uveliko rezultat njegovog razgovora sa veleposlanikom Galbrajtom”.⁷⁸ Miomir Žužul o tome kaže:

Zbunjivalo nas je to Galbraithovo nastojanje da nastavi s nekim pregovorima. Zato me je 31. srpnja Tuđman poslao u Washington da još jednom ispitam koja je točno njihova pozicija. Sastao sam se sa standardnim sugovornicima u Stejt Departmentu, s generalima MPRI⁷⁹ koji su otvoreno računali da mi idemo u operaciju. Na kraju sam imao dogovoren sastanak u Bijeloj kući s Leonom Fuerthom,⁸⁰ savjetnikom Ala Gorea. Primio me potpredsjednik Gore, koji mi je u svoje ime i u ime predsjednika Clintona prenio poruku: – Krenite! Budite brzi. I budite krajnje oprezni.⁸¹

U izjavi Tribunalu od 20. maja 2009. Žužul je naveo kako je iz svih službenih i neslužbenih razgovora u Vašingtonu zaključio da Hrvatska neće biti izložena sankcijama ukoliko u vojnoj operaciji bude poštovala tri uslova: 1) operacija mora da bude izvedena brzo; 2) tokom operacije mora se maksimalno voditi računa o bezbednosti i ljudskim pravima srpskih civila; 3) mora se garantovati bezbednost pripadnicima UN snaga.⁸²

Američki predsjednik piše da su evropski i neki američki obaveštajni zvaničnici bili protiv hrvatske vojne akcije jer su verovali da će Milošević intervenisati da spasi Srbe,

78 Isto.

79 Military Professional Resources Incorporated. Američka privatna kompanija (osnovana 1987), specijalizovana za poslove komandovanja, kontrole, komunikacija i obaveštajne delatnosti. Zapošljavala je penzionisane američke generale, admirale, obaveštajce i političare. Saradivala je sa svim bitnim američkim ministarstvima, od Pentagona do Stejt Departmenta i Nacionalne bezbednosti. Hrvatska je sa MPRI potpisala ugovor o saradnju pod imenom “Demokratski tranzicioni program” (Democracy Transition Assistance Programme). Odlukom Ministarstva odbrane Hrvatske od 5. decembra 1994. u sklopu sektora za obuku i školstvo Glavnog štaba formirano je odeljenje za sprovođenje programa MPRI, kao i saradnja visokih oficira američke i hrvatske vojske u sprovođenju promena u doktrini i obuci hrvatske vojske (Tribunal: Gotovina, dokaz D01598).

80 Leon Furt (Leon Fuerth, 1939), savetnik za nacionalnu bezbednost potpredsednika SAD Ala Gora.

81 <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/cetiri-dana-prije-oluje-u-washingtonu-me-primio-al-gore-imao-je-za-nas-poruku-od-clintona-15015819>. Objavljeno 27. 7 2020, pristupljeno 1. 8 2021.

82 Tribunal: Gotovina, dokaz D01485.

... no ja sam navijao za Hrvate, kao i Helmut Kol, koji je također znao da diplomacija neće uspjeti sve dok Srbi ne pretrpe neke značajnije gubitke. Nismo strogo provodili embargo na uvoz oružja jer smo znali da je u pitanju preživljavanje Bosne. Kao rezultat toga, i Hrvati i Bošnjaci uspjeli su se domoći oružja koje im je pomoglo da prežive. Također smo dopustili jednoj privatnoj tvrtki da koristi umirovljeno američko vojno osoblje da poboljša i obučava hrvatsku vojsku.⁸³

Piter Galbrajt se 1. avgusta na Brionima sastao sa Tuđmanom. Rekao mu je da ne savetuje preduzimanje vojne akcije i “ni na koji način Vam ne dajemo zeleno svetlo kako proizilazi iz medija”. Tuđman je odgovorio da Hrvatska tako nešto nije nikada ni izjavila, a Galbrajt da zna kako Hrvatskoj ne treba savet oko rizika vojne akcije, “ali ukoliko se stvari ne budu razvijale onako kako Vi to priželjkujete, ne možete očekivati da ćemo Vas spasiti. Mislim da Vi to shvatate”. Svestan da je Bela kuća već donela odgovarajuću odluku, Galbrajt je od Tuđmana tražio da hrvatski vojnici, “ako bilo šta preduzimaju”, korektno postupaju sa civilima:

Očito je, a znam da i Vi tako mislite, da vojnici koji dobro postupaju s civilima jesu vojnici koji su bolji i u borbi. Mislim, pretpostavljam kada se borite, mislim borili ste se sa siledžijama, ubicama i mučiteljima u Bosni, oni se ne bore baš najbolje. Dobri su kada su u pitanju 14-godišnje devojčice, ali ne kada je u pitanju profesionalna vojska. I na kraju, od ključne je važnosti da se operacije sprovede tako da ne bude žrtava među UN osobljem. Znamo da su Srbi postavili tenkove u blizini nekoliko UN osmatračnica. Čak i ako ti tenkovi budu otvarali vatru, od presudne je važnosti da vi ne uzvraćate. Tu se radi o našim saveznicima i to je apsolutno presudna tačka. Tuđman: – Naše jedinice neće pucati na takvu osmatračnicu.⁸⁴

83 Clinton (2004, 635–636).

84 Tribunal: Gotovina, dokaz D00408.B. – U izjavi Tribunalu iz 2007. Galbrajt je rekao kako je hrvatskom predsedniku poručio da mu SAD neće ni odobriti, ni zabraniti vojnu akciju, uz upozorenje da će Hrvatska ostati sama ako upadne u probleme, “a takođe sam ga upozorio da će eventualno ugrožavanje osoblja UN imati loše posledice po Hrvatsku. Upozorio sam i na potrebu zaštite srpskih civila zato što je postojalo više razloga za strah da bi vrlo verovatno došlo do

Galbrajt je na video konferenciji održanoj 29. jula 2020. u organizaciji Instituta za evropske studije iz Beograda izjavio da ga je u drugoj polovini jula Gojko Šušak obavestio da se Hrvatska priprema da napadne Krajinu i da se on više nije protivio, i to iz tri razloga koja su se u međuvremenu desila. Jedan od njih je odbijanje Plana Z-4 od strane RSK, drugi, i najznačajniji, bila je Srebrenica koja se desila 11. jula, o čemu ga je obavestila jedna predstavica UN-a,⁸⁵ a treći je procena (to mu je sugerisao Tuđman) da se Srbi iz RS i RSK spremaju da napadnu zaštićenu enklavu Bihać, gde bi, kako su procenjivali, bilo četiri puta više žrtava nego u Srebrenici, što bi dovelo do potpune propasti misije UN-a na području bivše Jugoslavije. Drugim rečima, izjavio je Galbrajt, birajući između dve zone pod zaštitom UN, žrtvovali su, kao manje zlo, Srbe u Krajini zbog Muslimana u Bihaću. Izjavio je i da je lično pokušao da nagovori Tuđmana da odloži početak akcije zbog čega se u Beogradu 2. avgusta sastao sa Milanom Babićem koji je pristao na mirnu reintegraciju, ali su Galbrajt i administracija u Vašingtonu ocenili da Babić nema političku težinu da dogovoreno i sprovede, jer nije imao kontrolu nad vojskom i policijom.⁸⁶

O ovim događajima britanski ambasador u Zagrebu svedočio je 3. avgusta sledećim rečima:

Moj američki kolega Galbrajt je, pored Španije, Italije i Kanade, upoznao ambasadore Kontakt grupe sa razgovorima koje je veče ranije, 2. avgusta, vodio s Babićem u Beogradu. Babić je došao sam i predložio je Beograd umesto Knina gde Galbrajt nije dobrodošao, delimično zbog toga što je prisustvovao sastanku između Tuđmana i Izetbegovića u Splitu. Galbrajt je Babiću objasnio kako stoje stvari. Rekao je, da će po mišljenju Amerikanaca, Hrvatska vojska u roku od nekoliko dana krenuti u napad na Krajinu. Javnost će pokazati vrlo malo saosećanja za Knin zbog njihovih napada na

proгона civila. Znao sam da je predsednik Tuđman u Srbima video pretnju i da je želeo etnički čistu Hrvatsku. Isto tako sam znao da su srpski civili napadani tokom ranijih hrvatskih vojnih operacija, kao što je bio slučaj sa Medačkim džepom i za vreme operacije Bljesak. Moja bojazan odražavala se u izjavi da će rat imati strašne posledice" (Tribunal: Gotovina, dokaz P00444.B).

85 Tone Bringa, kojom će se i oženiti godinu dana kasnije.

86 Navedeno prema: Саво Штрбац, "Жртвовање Срба у Крајини зарад Муслимана у Бихаћу", *Политика*, 16. август 2020, 6.

Bihać i njihove povezanosti s bosanskim Srbima. Srbi imaju zakonsko pravo da žive u Krajini. Međutim, ako rat započne preći im uništenje. Galbrajt je rekao da ukoliko želi izbeći rat, Knin mora danas, odnosno najkasnije 3. avgusta objaviti da će RSK: 1. povući svoje snage iz Bihaćkog džepa; 2. smesta otvoriti jadranski naftovod; 3. objaviti svoju spremnost da smesta dozvoli sprovođenje mandata UNCRO, uključujući i praćenje graničnog prostora; 4. objaviti svoju spremnost da otvori železničku vezu između Zagreba i Splita i u kratkom vremenu završi pregovore; 5. objaviti svoju spremnost da započne pregovore radi političkog rešenja u vezi sa Krajinama kao delovima Hrvatske. Galbrajt je rekao da sada nije praktično očekivati da će krajiški Srbi težiti višem nivou lokalne autonomije kao što je to navedeno u planu Z-4. Njihov stav će verovatno biti vrlo blizak odredbama hrvatskog ustavnog zakona.

Babić, koji je celo vreme ostao miran, ispričao se zbog načina na koji su vlasti RSK reagovala na plan Z-4. On lično je hteo da pristane na ponuđeno. Martić i Milošević su bili protiv toga. Što se tiče pitanja Bihaća, Babić je rekao da ne razume ofanzivu RSK. Potpuno mu je jasno zašto su HV i HVO zauzeli Glamoč i Grahovo. Babić je rekao da se bez problema može složiti s tačkama 1 — 4 Galbrajtovog predloga. U principu se složio sa tačkom 5 o političkim pregovorima, ali se pita kako se to odnosi na Sektor Istok. Galbrajt je rekao da predviđa primenu plana Z-4, tj. dvogodišnji prelazni period i prisustvo UN u trajanju od pet godina. Babić je rekao da on u ovom času ne može s uverenjem izjaviti da će Sektor Istok biti deo Hrvatske. Vlasti u Sektoru Istok nisu na to spremne. Međutim, spreman je izjaviti da pristaje na postavke iz plana Z-4 kojima se implicira da je Sektor Istok u Hrvatskoj. Galbrajt je naglasio da Babić mora danas, 3. avgusta, dati izjavu kako bi izbegao rat i da delegacija RSK u Ženevi mora Hrvate koji su tamo, upoznati s dogovorom. Babić je rekao da se slaže, ali da mu treba Miloševićeva podrška. Milošević je odbio da se sastane sa njim, a bez Miloševića ne može se ništa učiniti.

Spreman je nastaviti sam, ali to bi bila rizična taktika koja bi mogla biti i neuspešna. Galbrajt je jutros u Beogradu ponovo razgovarao s Babićem. Babić se ponovo obavezao da će danas dati izjavu. Stoltenberg, međutim, izveštava iz Ženeve da delegacija RSK ne pokazuje znakove promene svog stava. U svakom slučaju, njihovo mišljenje se ne poklapa s Babićevim. Čini se da nisu primili nova uputstva. Komentarišući obavljene razgovore, Galbrajt je priznao da Babić verovatno nema ovlašćenja da zaključi sporazum na tim postavkama. Mogle bi ga odbaciti njegove kolege iz Knina, kao i Skupština. Međutim, to je poslednja prilika za mir. On, Galbrajt, sastaje se sa Tuđmanom večeras u 17:45 sati po lokalnom vremenu da ga upozna s ishodom razgovora s Babićem u Beogradu. Predstavnici američke ambasade u Beogradu upoznaje Miloševića sa situacijom.

Nada se da su drugi spremni da pritisnu Miloševića da podrži Babićevu izjavu na postavkama koje je on predložio, a kasnije, ako Babić održi svoju reč i da izjavu, ustrajajući na tome da Tuđman prihvati činjenicu da ne postoji nikakvo opravdanje za rat. Galbrajt nas je uverio da njegovi poslednji napori uživaju punu podršku Ministarstva spoljnih poslova Sjedinjenih Država. Moguće je da Babić neće učiniti ono što se od njega očekuje. Međutim, Galbrajt je već rekao Babiću da će u javnosti objaviti ono o čemu su govorili kako bi Babića i Miloševića mogli izložiti većem pritisku. Slažem se s Galbrajtom da se Milošević mora uveriti da podrži Babića. To će on teško prihvatiti. Svodi se na to da se Milošević treba odreći Mrkšića, svog vojnog zapovednika u RSK, u vezi s Bihaćem i priznati Hrvatsku u njenim međunarodno priznatim granicama što do sada nije bio spreman učiniti. Međutim, ukoliko je Babić spreman krenuti tim putem, nema razloga da Milošević bude veći katolik od pape. Kao što smo zaključili u razgovoru s Ministarstvom [spoljnih poslova Velike Britanije], nadam se da će gospodin Roberts⁸⁷ dobiti uputstva da smesta

87 Ajvor Roberts (Sir Ivor Anthony Roberts), britanski ambasador u Beogradu od 1994. do 1997.

preduzme neke korake u vezi s Miloševićem. Vreme nije na našoj strani.⁸⁸

U Ženevi su 3. avgusta, u četvrtak, uz posredovanje Torvalda Stoltenberga, održani pregovori između hrvatske vlade i predstavnika Srba. Hrvatska obavještajna služba presrela je dva telefonska razgovora između Milana Martića i Ilije Prijića, vođe srpske delegacije na pregovorima. Martić je tražio da se ne odstupa od srpskih stavova, da ne treba prihvatiti ono što je Tuđman tražio da se odmah ispuni (“to nam ne pada na pamet”), da je Hrvatska na granice RSK dovela 100.000 vojnika i da priprema napad, ali “ne treba to da te buni, naši su svi zaposjeli položaje i po dubini i na prednjim krajevima i čekamo ih ako do toga dođe”. Takođe, očekivao je da toga dana počne mobilizacija u Srbiji “i da oni ulaze ovamo skroz. Ne znam, sve se ovo sluša, možda to nisam trebao da ti kažem, ali dobro. Ti se drži, mi smo dobro, stojimo vojnički i nema nikakvih problema”.⁸⁹

Bez obzira na to da li je Martić neke stvari namerno rekao jer je znao da se razgovor prisluškuje, na pregovorima je bilo onako kako je on tražio. Iz Ženeve se 3. avgusta u program Radio Knina uključio Ilija Prijić. Rekao je da je delegacija RSK u načelu prihvatila ponuđeni nacrt dokumenta, ali i da je hrvatska strana pokušala da nametne ultimatum koji je za Krajinu bio neprihvatljiv:

Hrvati su nas izravno pitali je li Krajina spremna za mirnu reintegraciju ili ne. U slučaju da jest, Hrvati su tražili otvaranje naftovoda u roku do 24 sata, da se odmah počne razgovarati o pitanjima veza i cestovnog prometa, da se odmah u RSK mora početi provoditi hrvatski ustav, da se paravojne postrojbe trebaju biti razoružane u roku do 5 do 8 dana, i tako dalje. Hrvati su išli toliko daleko da su predložili naknadu materijalne štete svim građanima RSK koji su spremni napustiti Krajinu. To jasno pokazuje kako je hrvatski cilj istrijebiti sve Srbe koji žive u Krajini. Jasno smo rekli kako su pomenuti hrvatski uvjeti posve neprihvatljivi našoj strani. Hrvatska je odbacila plan koji je ponudio Stoltenberg. Trebao bih dodati kako pregovori nisu gotovi. Nastavljaju se već

godine.

88 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz P00752.

89 Tribunal: Gotovina, dokaz D01476.

sutra kada Stoltenberg putuje u Zagreb, a moguće i u Knin ili Beograd.⁹⁰

Prijić je bio optimista: pregovore je trebalo shvatiti kao ohrabrenje, vojni napad koji Hrvatska priprema neće biti tako jednostavno izvesti zbog pritiska međunarodnih faktora: “Mir je naš cilj ali, kako sam i prije rekao, ne možemo ga prihvatiti po bilo koju cijenu”.⁹¹

Galbrajt i Tuđman sastali su se takođe 3. avgusta; sastanak je bio kratak: od 17.45 do 18.05 sati. Galbrajt je govorio o sastanku sa Babićem u Beogradu: sastanak je održan u američkoj ambasadi, a Galbrajt je Babića obavestio da je Hrvatska spremna na vojnu akciju, da su Srbi zbog napada na Bihać izgubili međunarodnu podršku; ako Hrvatska vojska napadne, akcija će biti uspešna; to bi bila velika tragedija jer će mnogi Srbi napustiti Krajinu, a biće i hiljade i hiljade mrtvih; ako Srbi prihvate pregovore, iako im se možda ne sviđa ono što im se sada nudi, postoji mogućnost za rešenje u budućnosti. Tuđman je, ne previše pristojno, prekinuo Galbrajta i rekao mu kako ima još samo 10 minuta za razgovor jer ima drugi sastanak.⁹²

Onda je Galbrajt ispričao šta je tražio do Babića: 1) povlačenje srpske vojske iz Bihaća, 2) otvaranje naftovoda kroz sektor Sever, 3) sprovođenje mandata UNCRO na međunarodnim granicama Hrvatske, 4) otvaranje železničke pruge i 5) sklapanje političkog sporazuma koji se zasniva na integraciji u Hrvatsku, uz manje autonomije nego što je to predviđao plan Z-4. Babić je odgovorio da može javno da saopšti da prihvata prve četiri tačke, ali da poslednju nije mogao javno da podrži. Pristao je da Galbrajt obavesti Tuđmana da je sve prihvatio i da će dati uputstva srpskoj delegaciji u Ženevi da izjavi kako prihvata prve četiri tačke i da će početi pregovore na osnovu plana Z-4:

On je dao javnu izjavu u Beogradu i ona je bila više-manje u smislu ovoga što sam vam upravo opisao. Čini se da će delegacija u Ženevi prihvatiti tih pet tačaka, uz još dve koje je zatražio Stoltenberg, a odnose se na humanitarnu pomoć u Bihaću. On je rekao da želi s tim krenuti čak i ako ga Martić i Milošević ne podrže. Mislim da ga Martić neće podržati, Milošević po svemu sudeći hoće. Mi smo uputili vrlo energičnu

⁹⁰ Tribunal: Gotovina, dokaz D01395.B.

⁹¹ Isto.

⁹² Tribunal: Gotovina, dokaz P00448. “Zapisnik sa razgovora održanog 3. kolovoza 1995. godine”.

poruku Miloševiću i zatražili od njega da to podrži. Znam da imate vrlo malo vremena.⁹³

Galbrajt je zatim Tuđmanu saopštio zvaničan stav vlade u Vašingtonu: treba prihvatiti pregovore na osnovu obaveza koje je preuzeo Babić; neće biti razumevanja ako Hrvatska pokrene vojnu akciju. Galbrajt je rekao i da je razgovarao sa "ljudima u Vašingtonu" i da smatra da ako ipak dođe do vojne akcije, to će imati "štetan uticaj" na američko-hrvatske odnose. Prema navodima iz Galbrajtovog dnevnika, neposredno pre sastanka sa Tuđmanom, pozvao je Stejt Department i tražio oštriju izjavu, odnosno da se Zagreb upozori da će vojna akcija pokvariti bilateralne odnose SAD i Hrvatske. Takođe, smatrao je da će vojna akcija dovesti do odlaska najmanje 100.000 Srba, što će stvoriti etnički čistu Hrvatsku i uništiti nadu za multietnički Balkan. Kristofer Hil se javio u 17.00 i odobrio sledeću izjavu za Tuđmana: "Kada bi bile sprovedene u delo, izjave koje nam je Babić uputio odgovorile bi na sve Vaše brige. Čvrsto verujemo da biste trebali ostaviti vremena za pregovore na osnovu obaveza koje je Babić preuzeo. U svetlu mogućnosti koja sada postoji za mirnu reintegraciju okupiranih područja u Hrvatsku, ne bismo mogli razumeti da u ovom trenutku preuzmete vojnu akciju."⁹⁴ Tuđman je odgovorio da su stvari otišle predaleko, da Srbi i dalje napadaju Bihać, da Martić neće prihvatiti ono na šta se obavezao Babić i da Hrvatska ne želi da se vraća u situaciju u kojoj je bila pre godinu, dve:

Ne mogu sada reći konačnu odluku, imam sastanak Vijeća nacionalne sigurnosti, ali po svemu mi se čini da će Hrvat-

93 Isto. – Galbrajt je u intervjuu od 2. avgusta 1996. sastanak sa Babićem opisao sledećim rečima: "Došao je u osam sati. Došao je sam. Počeo sam rekavši: – U velikoj ste opasnosti zbog akcija u Bihaću, niko vas neće izvući, ali mislim da bi bila velika tragedija, morate uzeti u obzir mogućnost kompromisa. Bićete deo Hrvatske, možete preživeti dokle god tamo ostanu ljudi, možete ostati i boriti se ponovo političkim sredstvima, stvari neće ostati takve zauvek. Bilo je vrlo zanimljivo. Pogledao me je i rekao da se izvinjava zbog činjenice da Srbi nisu prihvatili plan Z-4: – To je najgluplje što smo napravili. Shvatam zašto se Hrvati spremaju da nas napadnu, u potpunosti to razumem. Ne razumem zašto su naši vojnici u Bihaću. [...] Zatim sam nazvao Ministarstvo da pošalju oštre demarše Miloševiću i Tuđmanu da prihvate sporazum. Zanimljivo je da je Milošević odbio da primi naš demarš, a nije hteo ni da se sastane sa Babićem, što je bilo vrlo čudno budući da je tim demaršem trebala biti spašena Krajina" (Tribunal: Gotovina, dokaz D00410.B). U izjavi Tribunalu iz 2007. rekao je da je to bio znak da je Milošević "otpisao" Srbe u Krajini, kao i da je Babiću rekao da postoji rizik da bi rat mogao značiti kraj srpske prisutnosti u Krajini: "Prezentirao sam Babiću vrlo mračnu sliku, i to bez preterivanja" (Tribunal: Gotovina, dokaz P00444.B).

94 Tribunal: Gotovina, dokaz P00458.B. Beleška za 3. avgust 1995. godine.

ska poduzeti akciju koju očekuje sva javnost. I već sam pod kritikom, ozbiljnom kritikom što već nisam poduzeo korake. U srpskim redovima je demoralizacija. Kao najbliže prijatelje mogu vas obavijestiti da je prekjučer zatražio razgovore sa nama i predstavnik Karadžića, i da se jedan od mojih ljudi jučer sastao sa njime, i da Karadžić kaže da bi htio da očuva svoga Martića, ali uzima sebi za pravo da je on taj koji drži Knin i da bi on kasnije u pregovorima uspio da riješi problem. Prema tome, vidite kako nas izigrava i Beograd i Pale i Martić i Babić. Prema tome, mislim da su prilike sazrele da mi možemo riješiti taj slučaj. Ako ne prihvate sasvim naše zahtjeve za mirnu integraciju, mi možemo uspješno u roku od nekoliko dana riješiti ono što se zvalo Sjever i Jug, kao što smo riješili i zapadnu Slavoniju. No, molim, imam sastanak sa Vijećem sigurnosti sada u 18.00 i sačekat ćemo odgovore iz Ženeve.⁹⁵

Galbrajt je još jednom pokušao da odvrati Tuđmana od vojne akcije: ako dođe do rata, stotine mladih Hrvata, ako ne i više, izgubiće život

... a zapravo smatram da ste Vi dobili ono što hoćete dobiti upravo zbog vaše operacije u Livanjskom polju. Oni znaju da nemaju nikakvog izbora i mislim da biste pregovorima mogli postići rešenje kojim će se spasiti mnogi životi ako dalje krenete s time. TUĐMAN: Dragi moj Pitere, Vi znate da sam učinio sve što sam mogao da spriječim rat, zar ne? Ja sam otvoreno izjavljivao da želim spasiti ne svaki život, nego svaku kap krvi, ali smo došli dotle da se više ne smijemo izigravati i da je opće raspoloženje takvo, mislim takva demoralizacija među Srbima da mi to možemo izvršiti bez velikih žrtava. I još nešto, imam načelnu suglasnost, prešutnu suglasnost i ljudi u NATO. Mi smo dali suglasnost da oni mogu i hrvatski zračni prostor rabiti, ali su isto tako kazali – oni neće sprečavati naše pothvate. Svi očekuju da zapravo mi ne samo oslobodimo svoje područje, nego da učinimo i ono

95 Tribunal: Gotovina, dokaz P00448. "Zapisnik sa razgovora održanog 3. kolovoza 1995. godine".

što je Evropa i međunarodna zajednica propustila da učini. Molim Vas lijepo. Babić se poziva na svoju skupštinu, Milošević govori da on drži u rukama generale, a neće da primi Babića uopće, da razgovara sa njim. Sve je to pokušaj Srba da nas i dalje vuku za nos, i nas, i vas, i sve, i čitavu zajednicu. – Je li točno da je početak operacije planiran za sutra ujutro? – Ako pregovori u Ženevi ne uspiju, da.⁹⁶

Galbrajt je u svom dnevniku zapisao da su Tuđmanovi odgovori očigledno bili neiskreni jer se on već odlučio na rat, i da će napad početi sutradan, u 04.30 sati.⁹⁷

Odmah posle sastanka sa Tuđmanom, Galbrajt je, ispred Predsedničkih dvora, novinare obavestio o svojim razgovorima sa Babićem i Tuđmanom. Prvo je rekao da je Babić pristao da razgovara o reintegraciji RSK u Hrvatsku, kao i da pregovore svakako treba nastaviti jer taj rat će odneti previše ljudskih života, kako kod Hrvata, tako i na srpskoj strani: “Ne vidim sada razloga za rat”. Na pitanje šta je odgovorio hrvatski predsednik, Galbrajt je izjavio: “Ne želim sada raspravljati o mojim pregovorima s predsjednikom Tuđmanom”.⁹⁸

Dalje je rekao da je zatražio podršku od Miloševića i da Babićeva izjava suštinski ispunjava hrvatske uslove: “Mislimo da je rat zaista strašna alternativa i da postoji mogućnost da se on izbjegne”. Takođe, akcija Hrvatske vojske u dolini Livna suštinski je promenila stratešku poziciju Hrvatske, ali da sada nije vreme da njena vojska napadne Krajinu, “nego da dopusti Srbima da prihvate tu novu situaciju i da realiziraju ono što je rekao Babić”.⁹⁹

U Zagreb se iz Vašingtona upravo vratio Miomir Žužul. Neposredno pre početka sastanka Veća za nacionalnu bezbednost, obavestio je Tuđmana o najvažnijim detaljima razgovora koje je vodio sa američkim zvaničnicima.

Ključna sednica za donošenje konačne odluke trajala je od 18.00 do 19.45 sati. Tuđman je odmah rekao da je, na osnovu razgovora sa vojnim vrhom održanim 17. i 31. jula na Brionima, doneo odluku o vojnoj i policijskoj akciji “za oslobađanje okupiranih područja”. Govorio je i o pritiscima da se od toga odustane: u usmenom i pisanom obliku dobio je demarš od ruske i američke vlade i pisma od francuskog predsednika Širaka, nemačkog kancelara Kola i ge-

96 Isto.

97 Tribunal: Gotovina, dokaz P00458.B.

98 Tribunal: Gotovina, dokaz P00451.B.

99 Isto.

neralnog sekretara NATO. Rekao je da se “naši prijatelji” boje proširenja ratnog sukoba i angažovanja Beograda:

Ja sam im rekao svoju prosudbu da smatram da se Beograd radi ovih područja neće izravno miješati, da su Srbi demoralizirani do te mjere da je čak i predstavnik Karadžića tražio sastanak s našim predstavnikom. S jedne strane Milošević prodaje svijetu da je on taj koji drži Knin, a s druge strane Karadžić to čini isto. A istina je i jedno i drugo, i ni jedno ni drugo. Čak je i jedan Karadžić shvatio da vjerojatno se ne može izbjeći da mi vojno preduzmemo korake, pa je njegov predstavnik apelirao da dopustimo da se stanovništvo izvuče. Delegaciji za pregovore u Ženevi dao sam instrukcije da čvrsto ostanu na onim zahjevima koje sam postavio, vi znadete, s tim da ih i preciziraju, da to znači i zahtjev da se izruče ratni zločinci, ili pak da zatraže amnestiju, ili pak da nestanu, da pristanak na uvođenje ustavno-pravnog poretka na okupiranom području znači da naše snage uđu na okupirana područja i da se izvrši razoružanje tih srpskih paravojnih formacija.

Prema tome, da ne budemo izigrani. Sad mi je javio, ovog momenta pred pet minuta, Pašalić iz Ženeve da Srbi nisu htjeli pristati na naše prijedloge, sada je Stoltenberg izašao sa svojim nekakvim prijedlozima te prekida vatre, te početka razgovora na temelju Z-4. Pašalić je rekao da je to neprihvatljivo. Oni su završili razgovor u Ženevi, s tim da je hrvatska delegacija kazala da srpska strana nije prihvatila hrvatske prijedloge, a srpska strana je izjavila da je prihvatila Stoltenbergove.

Što se mene tiče, mislim da i zbog javnog mnjenja i zbog situacije mi ne smijemo odustati od odluke jer je očito da kod Srba oni koji bi bili za mirno rješenje nemaju glavnu riječ, nema jedinstva i da bi to natezanje se produžilo u nedogled, a da su sada odnosi snaga i međunarodno-politička situacija takvi da bismo mi mogli preduzeti tu akciju. Na istočnu Slavoniju i Baranju ne bismo išli sada na oslobođenje, prema tome ona bi nam preostala za pregovore i za budućnost. Tu

bismo, da budemo sasvim otvoreni, možda mogli očekivati i neke odmazde s njihove strane.¹⁰⁰

Onda je Miomir Žužul podneo izvještaj o svojim razgovorima u Vašingtonu: Hrvatska ima nedvosmisleni podršku za nastavak akcije u BiH; pozivaju na uzdržanost u Hrvatskoj, a ako se pokrene ograničena operacija – da se vodi računa o civilima; sve mora da se odigra brzo “bez obzira kada se dogodi”; šta god da se desi, SAD žele da budu pravovremeno informisane; sigurna podrška može da se očekuje od senatora Roberta Dola. Mate Granić je rekao da su međunarodne okolnosti povoljne za Hrvatsku, posebno zbog srpskog zauzimanja Srebrenice i napada na Bihać. Takođe, “smatram da tako povoljna situacija nam neće nikada biti i s obzirom na motivaciju cjelokupnog hrvatskog pučanstva koja je praktički nikad snažnija, nikad jača potpora, potpuno jedinstvo oko svega toga da ovu situaciju trebamo iskoristiti”.¹⁰¹ U 23.00 sati 3. avgusta Galbrajta je pozvao Hrvoje Šarinić: Želi me vidjeti. Uručuje mi pismo predsjednika Tuđmana za predsjednika Klintona koje opisuje razloge zbog kojih Hrvatska mora da preduzme vojnu akciju i traži razumevanje. Nisam ga podržao. Raspravljali smo 45 minuta. U jednom času je rekao: – Naš narod ne može više trpeti odlaganje. Ja mu uzvratim da su Srbi iz Krajine takođe ‘vaš narod’. On zna da je sporazum s Babićem značajan napredak. Ali nema smisla. Hrvati su se odlučili na vojnu akciju.¹⁰²

100 Tribunal: Gotovina, dokaz D01454. “Zapisnik sa 85. sjednice Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske održane u Predsjedničkim dvorima 3. kolovoza 1995. godine”.

101 Isto. – U izjavi Tribunalu Žužul je ovu sednicu opisao sledećim rečima: “Sjećam se da je predsjednik na početku sednice izvijestio nazočne o političko-diplomatskoj situaciji, zatim o svim sastancima koje do tada održao s političkim i vojnim vodstvom. Izvijestio je o brojnim pokušajima da se, unatoč našoj vojnoj inicijativi, odugovlačenjem, manipulacijom i beskonačnim pregovorima zadrži status quo. Rekao je da su ga neposredno prije sednice članovi našeg izaslanstva iz Ženeve izvijestili kako Srbi ne prihvataju mirnu reintegraciju. Uvodni dio predsjednik je završio konstatacijom kako je on, s obzirom na ukupnu situaciju, za to da se krene u operaciju, ali da želi čuti mišljenje svih nazočnih na sjednici. Također je rekao da je spreman, ako za to postoje ozbiljni razlozi, opozvati odluku o pokretanju operacije. Odmah nakon predsjednika govorili smo Mate Granić i ja. Rekao sam da ni u jednom od razgovora nije bilo izraženo protivljenje pokretanju operacije, a neki od razgovora završili su neslužbenim procjenama kako je upravo ovo najbolji trenutak za akciju. Javilo se još nekoliko govornika koji su svi podržali pokretanje operacije. Odluka je prihvaćena jednoglasno, bez ijedne primjedbe” (Tribunal: Gotovina, dokaz D01485. Izjava od 20. maja 2009).

102 Tribunal: Gotovina, dokaz P00458.B. – U intervjuu od 2. avgusta 1996. Galbrajt je rekao da je

Kada je 19. i 20. avgusta 1996. davao izjavu Tribunalu u Hagu, general Forand je rekao da Hrvati nikada nisu ni želeli da sa Srbima sklope istinski sporazum:

Umjesto toga, Hrvati su se služili propagandom, vojskom i policijom da moralno, gospodarski i vojno izmore Srbe, a istodobno su koristili svoje političke instrumente da se dodvore međunarodnoj zajednici. Hrvati su držali RSK u stanju pune pripravnosti tijekom rata raznim operacijama – Maslenički most, Medački džep, operacija Bljesak i operacija Dinara. Nakon operacije u Sektoru Zapad bilo je više-manje nemoguće provesti nove rezolucije Vijeća sigurnosti UN u Hrvatskoj ili organizirati pregovore koji bi imali izgleda na uspjeh. Operacija je predstavljala teško hrvatsko kršenje sporazuma o prekidu vatre od 29. ožujka 1994, a gospodarski sporazum iz prosinca 1994. time je praktički prestao važiti. Hrvati su čekali imploziju RSK. RSK je bila na umoru, no HV i predsjednik Tuđman nisu bili spremni da im dopuste da preminu i umru. Po mome mišljenju, povod za napad HV bilo je povlačenje RSK iz pregovora u Ženevi 3. kolovoza 1995. godine. Hrvatska vojska je udarila sutradan, pre nego što su argumenti u korist vojne akcije mogli biti pobijeni. Hrvati su htjeli krv na svojim bajunetima i prolivanje hrvatske krvi u ponovnom osvajanju Krajine. Cilj je bio osvojiti to područje i prisiliti Srbe na odlazak. Istodobno, hrvatski Srbi su vidjeli šta im se sprema i pobjegli su. Više im se nikad ne bi dopustio povratak, budući da su Hrvati sad imali “povijesnu priliku” da poravnaju račune jednom za svagda. Osobno nisam mislio da će Srbi tako brzo odustati od borbe i možda i ne bi, no granatiranje tijekom napada, izjave predsjednika Tuđmana da se masovni povratak neće dozvoliti,¹⁰³ te ubojstva, palež i pljačka posle napada, te

na sastanku bio i nemački ambasador u Zagrebu (Tribunal: Gotovina, dokaz D00410.B).

- 103 U razgovoru sa novinarom Nenadom Ivankovićem vođenim 1. septembra 1995. Tuđman je rekao kako nije želeo da iz Hrvatske ode 98% Srba “ali da ih ode pola, to sam želeo, da, jer tek sada smo stvorili, molim, hrvatsku državu za stoljeća” (Tribunal: Gotovina, dokaz P00467. “Zapisnik sa sastanka održanog 1. rujna 1995. u Predsjedničkim dvorima”). Piter Galbrajt je u svom dnevniku navodi sledeću Tuđmanovu izjavu: “Da su Srbi iz Krajine htjeli ostati u svojim domovima, prije svega ne bi nikad iz njih otišli. Povratak njih svih je gotovo nezamisliv. U

nastavak napada u Bosni, pokazali su pravu namjeru u pozadini operacije Oluja, a to je, po mom mišljenju, bilo čišćenje i razmjena teritorija između Beograda i Zagreba.¹⁰⁴

/ Srbi – ko je kriv?

U godinama posle pada RSK dominiralo je pojednostavljeno objašnjenje kompleksnih istorijskih događaja, a potraga za “krivcem” usmerena je ka službenom Beogradu. Hrvati su optuživali Srbiju za agresiju, a Srbi iz Krajine Slobodana Miloševića da ih je pokrenuo na borbu a potom izneverio i prepustio na milost i nemilost Hrvatima. Na ovom mestu nije moguće analizirati njegovu celokupnu politiku prema Srbima u RSK; ukazaćemo samo na najbitnije momente u evoluciji Miloševićevog pristupa.

Odmah posle raspoređivanja UN-ove misije u Hrvatskoj, a posebno posle izbijanja rata u Bosni i Hercegovini, predsednik Hrvatske je isticao da se bez normalizacije odnosa sa Srbijom ne može rešiti “srpski problem” u Hrvatskoj. O tome je prvi put govorio 17. septembra 1992. na sastanku sa vođama HDZ iz Bosne:

svakom slučaju, to nije u interesu normalizacije hrvatsko-srpskih odnosa. No, poštovat ćemo ljudska prava i dozvoliti krajinskim Srbima da se vrate u pojedinačnim slučajevima”. Galbrajtov komentar je bio: “Ovo mnogo govori o Tuđmanu i o tome u kom smeru ide ova zemlja” (Tribunal: Gotovina, dokaz P00458.B). Na sastanku kod Tuđmana održanom 25. oktobra 1995, govoreno je o pritisku koji je vršio Džon Šatak (John Shattuck, pomoćnik u Stejt Departmentu zadužen za ljudska prava) za povratak većeg broja Srba. Tuđman je rekao da Hrvatskoj neće smetati da se “od 300 tisuća koji su otišli da se vrati tri tisuće”, da ne treba prihvatati nikakve spiskove “nego ćemo to pojedinačno rješavati” (Tribunal: Gotovina, dokaz P02589. “Zapisnik sa razgovora predsjednika Republike Hrvatske sa dužnosnicima Republike Hrvatske održanog u Predsjedničkim dvorima 25. listopada 1995”). Tuđman je dosledno bio protiv povratka Srba u Hrvatsku. U razgovori sa Nikicom Valentićem od 24. aprila 1998. rekao je da su incidenti u BiH, posebno u Drvaru kada su Hrvati sprečili povratak srpskih izbeglica, dobro došli za Hrvatsku kako bi međunarodna zajednica uvidela “glupost” oko zahteva “da vratimo sve Srbe u Hrvatsku. Kako možeš vratiti sve te Srbe u Hrvatsku?” Valentić se složio i dodao da treba preduzeti diplomatsku ofanzivu kako bi se dokazalo “koliko tu treba vremena da se taj suživot napravi”, da je to demagogija i da Hrvatska ne može da dozvoli da se na njoj teritoriji stvori Belfast sa 200.000 Srba (Tribunal: Gotovina, dokaz P02672. “Zapisnik razgovora predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana sa gospodinom Nikicom Valentićem održanog u Predsjedničkim dvorima 24. travnja 1998”).

104 Tribunal: Gotovina, dokaz P00330.B.

Gospodo, shvatite, u interesu hrvatskog naroda, hrvatske države jeste da se što prije normaliziraju odnosi sa tom Srbijom. Jer, ta Europa i taj svijet, ta Amerika, znači, dopušta Srbiji rat u Bosni. Zašto? Zato što hoće Srbiju iz ovih ili onih razloga, zbog utjecaja ili protiv Muslimana. Prema tome, naša politika mora biti dosljedna obrana hrvatskih interesa protiv imperijalizma Srbije, ali isto tako mora biti politika što prije stvaranja normalnih odnosa sa Srbijom da bismo ne samo izašli iz rata, nego da bismo riješili bitna pitanja Hrvatske. Riješili na način kakav svijet može prihvatiti. Naša politika mora biti da sa Srbijom stvorimo takve odnose da dođe do toga da je u njihovom i u našem interesu da dođe čak i do stanovitog planskog preseljenja pučanstva da bi se jednom stvorili normalni odnosi, ako ne prijateljski, a ono snošljivi susjedski odnosi sa Srbima.¹⁰⁵

Tuđman je od tada Miloševića video ne samo kao protivnika, već i kao sagovornika u pronalaženju konačnog rešenja. Na drugoj strani, u situaciji kada su sankcije zapretile da potpuno razore samo biće srpske države i nacije, Milošević je iz korena promenio kurs u spoljnoj politici. Ukidanje sankcija i završetak rata u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj postali su prioriteta od kojih on nije odstupao sve do potpisivanja mirovnog sporazuma u Dejtonu. Dejvid Oven kao prelomnu tačku u promeni Miloševićeve politike označava njegovu posetu Francuskoj 11. i 12. marta 1993. i seriju razgovora sa predsjednikom Miteranom.¹⁰⁶

Kada su u junu 1993. počeli prvi razgovori o novom mirovnom rešenju za Bosnu i Hercegovinu, Dejvid Oven je upozorio predsjednika Tuđmana da Srbi sve više jačaju, da se ne obaziru na pritiske, odbijaju pregovore i gotovo izvesno pripremaju ujedinjenje RSK i RS. Tuđman je odgovorio da je Milošević realističan političar i da je svestan da nije moguće pripojiti Kninsku krajinu Srbiji, kao i da je i njemu potrebna normalizacija odnosa sa Hrvatskom: "Prema tome,

105 Tribunal: Prlić, dokaz P00498. "Zapisnik sa razgovora državno-političkog vodstva Hrvatske sa predstavnicima HDZ i hrvatskim predstavnicima iz Bosne i Hercegovine održanog u Zagrebu 17. rujna 1992. godine".

106 Detaljno: Owen (1998, 164–167). Bil Clinton u svojim memoarima piše da mu je 9. marta 1993. francuski predsjednik rekao da je "skloniji Srbima od mene i manje voljan da vidi ujedinjenu Bosnu koju vode Muslimani" (Clinton, 2004: 489–490).

mislim da možemo tražiti rješenje srpskog pitanja u Hrvatskoj [...] i mislim da se to može nastaviti u daljnjim razgovorima sa Srbijom, traženje rješenja bez rata, da odustanu da provode daljnju agresiju u Hrvatskoj”.¹⁰⁷

Pokazalo se da je hrvatski predsjednik bio u pravu. Na sednici Vrhovnog saveta odbrane SRJ održanoj 2. juna 1993, Radoje Kantić, predsjednik Vlade SRJ,¹⁰⁸ upozorio je da je ekonomska situacija više nego katastrofalna, da će inflacija krajem godine biti “ne stotine hiljada procenata, nego desetina miliona procenata”, da su nove sankcije hermetički zatvorile Jugoslaviju, da “imamo” milion i 200.000 penzionera, oko 700 hiljada nezaposlenih, 650 hiljada izbeglica “što se kontinuirano povećava”; blizu milion prividno zaposlenih (“to su oni koji su zaposleni ali ne rade”); stvarno zaposlenih je bilo do milion i 400 hiljada, od toga oko 800 hiljada u materijalnoj proizvodnji “koji jedino stvaraju nova dobra”. Pošto uvoza i izvoza “nemamo”, savezni budžet se finansirao iz primarne emisije, isto kao i budžeti obe republike: “Nema toga danas u Jugoslaviji koji bi odgovorio koliko iznosi primarna emisija za ovih pet meseci. Ne postoji evidencija, svi krijemo, niko ne zna. Srbija krije od Crne Gore, Crna Gora krije od Federacije, Federacija krije od Srbije, svi krijemo jedni od drugih. Ljudi moji, naše devizne rezerve su između 80 i 100 miliona dolara. To nije ništa. Mi bez toga ne smemo ostati”.¹⁰⁹

Milošević je rekao da je Srbija podnela ogromnu žrtvu davanjem pomoći Srbima u Bosni i Hrvatskoj (“praktično smo sve žrtvovali, ova velika inflacija je rezultat činjenice da mi finansiramo i jedno i drugo”) i da sa tim mora da se prestane i da je ratna opcija iscrpljena. Posebno se osvrnuo na odbijanje Vens-Ovenovog plana od strane rukovodstva Republike Srpske:

Mi smo onog dana kad smo završili pregovore, Bulatović,
Čosić i ja, zajedno sa Karadžićem, sa Ovenom, kad smo
postigli potpunu saglasnost i kasnije to u Atini potvrđeno,
ne samo da je 45% teritorije pripalo Srbima u Bosni, već
se obezbeđuje puna zaštita svih srpskih naselja zabranom

107 Tribunal: Prlić, dokaz Po2613. “Zapisnik sa razgovora predsjednika Republike Hrvatske dr Franje Tuđmana sa supredsjedateljima Konferencije o bivšoj Jugoslaviji lordom Davidom Owenom i gospodinom Thorvaldom Stoltenbergom, održanih u Predsjedničkim dvorima 2. lipnja 1993. godine”.

108 Na tu funkciju izabran je, kao kadar Demokratske partije socijalista Crne Gore, 29. decembra 1992. posle smenjivanja Milana Panića.

109 Tribunal: Perišić, dokaz Po0789. Stenografske beleške sa 9. sednice Vrhovnog saveta odbrane.

ulaska na te teritorije HVO i “zelenih beretki”. Kada smo to postigli, i na drugoj strani kada smo postigli da se povрати status konstitutivnog naroda, naš je zajednički stav bio i rekli smo im: izvukli smo na “obalu” celu stvar, dobijeno je čak i maksimalno, jer Srbi su dobili 45% teritorija, Muslimani 30%, a Muslimana je 50% više nego Srba. Dakle, taj se plan nije mogao kvalifikovati kao antisrpski kako su neki govorili. Mi smo im onda rekli: do ovog trenutka radili smo – ako treba da sečemo ruku, da je sečemo, ako voda treba da nam bude preko glave, preko glave nam je; stisli smo zube, trpimo sve. Ali od ovog trenutka na to nemamo pravo. Ako se dotle došlo da uništimo ekonomiju ove zemlje, ovih 10 miliona ovde, izvolite sada gospodo, ostatak rešavajmo za stolom. Prema tome, naša pomoć ubuduće može da se svede na hranu i lekove, na to možete od nas računati, ostala pomoć nije s naše strane moguća.¹¹⁰

Kada je predsednik Tuđman na sastanku hrvatskog državnog vrha održanom 25. juna 1993. govorio o pregovorima o Bosni i Hercegovini koji su 23. juna vođeni u Ženevi, saopštio je da je Milošević izjavio da Srbi u Hrvatskoj svoje probleme treba da reše pregovorima sa Hrvatskom.¹¹¹ Na sednici VONS-a održanoj 5. jula, Tuđman je rekao da se mora voditi politika normalizacije odnosa sa Srbijom jer ona ima “mnogo moćnih” na svojoj strani zbog svog geopolitičkog položaja i zbog toga što je potrebna za sprečavanje stvaranja islamske države na Balkanu i zaštite “kršćanske civilizacije”. Čak je rekao i da Stipe Mesić “lupeta” kada kaže da nema rešenja dok Srbija ne bude pokorena. Takođe, normalizacija odnosa sa Srbijom će pomoći da se mirnim putem izvrši reintegracija UNPA zona u Hrvatskoj. I Srbija je bila prisiljena na normalizaciju odnosa zbog sankcija i “jer unutar nje je još veća dezorijentacija nego li kod nas ili negdje drugde”. Osim toga, Milošević mu je izričito rekao (mislio je na sastanak održan 23. juna) da Srbija nema teritorijalne zahteve prema Hrvatskoj:

Molim, među nama rečeno, može sa hrvatskog gledišta biti govora o tome da mi vrh Prevlake za odgovarajući teritorij

110 Isto.

111 Tribunal: Prlić, dokaz P03704. “Zapisnik sa 13. sjednice Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske održane 25. lipnja 1993. godine”.

za zaštitu Dubrovnika prepustimo. [...] Ovi međunarodni ljudi, iskusni i lukavi političari, oni su došli do zaključka da je Milošević jedini čovjek s kim se u Srbiji može razgovarati o nečemu, tako da je naša orijentacija na sporazum sa Srbima u Hrvatskoj i sa Srbijom u cjelini, ali kod toga isto tako pokazivati punu odlučnost da ne možemo odustati od bilo kakvih svojih nacionalnih interesa.¹¹²

Slično je govorio i 2. septembra 1993. posle još jedne runde pregovora u Ženevi: Milošević želi punu normalizaciju odnosa sa Hrvatskom kako bi se ukinule sankcije:

U svezi sa tim neka vam bude jasno ovo. Jasno da postoji još ta velikosrpska ideja, ali je sigurno da su vođstvo srpske republike u Bosni i Milošević u Beogradu svjesni da bi doveli u pitanje čitavu svoju politiku, još više je i pogoršali, ako bi sada podupirali srpsku republiku u Hrvatskoj. Znači, tu situaciju da kninski Srbi nemaju službenu potporu, i to ne samo formalnu nego stvarnu niti bosanskih Srba, niti beogradskog vođstva moramo iskoristiti. Znači ići na to, razgovarati u Hrvatskoj i rješavanje konkretnih pitanja.¹¹³

Kada se 12. novembra 1993. sastao sa Miloševićem u Beogradu, Hrvoje Šarinić ga je pitao sledeće: “Znam da smatrate da je Knin hrvatski, no nisam siguran da jednako razmišljate i o Baranji? Odgovorio je: – Otvoreno Vam kažem da sam s Republikom Srpskom u BiH, koja će pre ili posle da postane deo Srbije, rešio 90% srpskog nacionalnog pitanja kao što je Tuđman rešio nacionalno pitanje Hrvatske s Herceg Bosnom. Kasnije sam ga pitao o nagađanjima da će se dvije Krajine uskoro ujediniti i pridružiti Srbiji. Rekao je: – Garantujem da to nije naš cilj i da do toga neće da dođe. Bila bi to velika greška. Malo pre sam rekao da sam s Republikom Srpskom rešio srpsko nacionalno pitanje”.¹¹⁴

Na sastanku sa biskupima iz Bosne održanom 12. januara 1994. Tuđman je rekao kako mu je Milošević saopštio da ne može da prizna Hrvatsku u postoje-

112 Tribunal: Prlić, dokaz Po3195. “Zapisnik sa nastavka 14. sjednice Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske održane 5. srpnja 1993. godine”.

113 Tribunal: Prlić, dokaz Po4740. “Zapisnik sa 20. sjednice Veća obrane i nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske održane 2. rujna 1993. u Predsjedničkim dvorima”.

114 Tribunal: Milošević, dokaz P641.2. Izjava Hrvoja Šarinića Tribunalu u Hagu od 6. decembra 2003. godine.

ćim granicama zbog političke situacije u Srbiji, “ali, kaže, ja sam za to da se ide na otvaranje infrastrukture i prometnica i rekao je ono što i ja mislim: onog momenta kada se mi željeznicom provozamo iz Zagreba do Splita kroz Knin, 90% je tog problema riješeno. Doslovce je to rekao. Druga je stvar što i on više ne drži sasvim niti do bosanskih Srba, niti hrvatskih. To je jedno vrzino kolo previranja”.¹¹⁵

Kada je 17. januara 1995. razgovarao sa ambasadorom Galbrajtom, Tuđman je rekao da se Srbija sigurno neće mešati u rešavanje problema “od Knina do zapadne Slavonije”, kao i da se Milošević “odreкао okupacije” Hrvatske, odnosno da je počeo proces koji je potreban čak više Srbiji nego Hrvatskoj. Rekao je i da je Srbija spremna da prizna Hrvatsku, a Srbi iz RSK moraju da prihvate mirnu integraciju u Hrvatsku ili da odu u Srbiju: “To je perspektiva”. Na direktno Galbrajtovo pitanje da li je siguran da će Milošević priznati Hrvatsku u njenim granicama, Tuđman je odgovorio:

Da. Tako smo se suglasili s Miloševićem. — I on je rekao da će to učiniti? MATE GRANIĆ: Poslao je poruku... GALBRAJT: Da će priznati Hrvatsku u njenim granicama? MATE GRANIĆ: Da, to je upravo ono što je predsjednik rekao. GALBRAJT: Ali, imate li kakvih konkretnih znakova iz Beograda da su spremni priznati Hrvatsku i da se neće ponovo izražavati rezerve u smislu: da priznajemo Hrvatsku osim teritorija RSK? TUĐMAN: Naravno. Što ste mislili? Da bih bio spreman raspravljati s Miloševićem...? — Hteo sam samo sve dobro shvatiti, jer bismo htjeli jasno znati o čemu je riječ. — To Vam može biti posve jasno. — Nadam se da je to tačno. Gospodine predsjedniče, Vi vjerujete gospodinu Miloševiću mnogo više nego mi. — Ne. Poznajem Miloševića otkako traje ova kriza u bivšoj Jugoslaviji. On je htio imati Jugoslaviju bez Slovenije. Htio je stvoriti Veliku Srbiju. Međutim, Milošević je i pragmatičan političar koji sada razmišlja o rješenju. Znam da u politici čovjek ne smije vjerovati ili ne vjerovati, ali... — Čak je spreman odustati od sektora Istok? I reći da priznaje Hrvatsku. —

115 Tribunal: Prlić, dokaz P07570. “Zapisnik sa razgovora predsjednika Republike Hrvatske dr Franje Tuđmana sa bosanskim biskupima održanog u Predsjedničkim dvorima 12. siječnja 1994. godine”.

Da, da. Ali ja znam da će oko toga biti težih problema nego li ovdje drugdje. Ali je izričito izjavio da on nema teritorijalnih pretenzija prema Hrvatskoj.¹¹⁶

Uoči napada na Zapadnu Slavoniju, na vanrednom sastanku užeg Veća odbrane i nacionalne bezbednosti održanom 29. aprila, Tuđman je rekao da Miloševiću nije do rata. Premijeru Nikici Valentiću je rekao da pozove Miloševića i da mu saopšti da Hrvatska ide “na uspostavu autoceste i prema tome nije nam do općeg rata”.¹¹⁷

Milošević je početak hrvatske ofanzive komentarisao 1. maja uveče sa generalom Perišićem; razgovor je vođen posle centralnog Dnevnika Televizije Beograd koji je uobičajeno emitovan u 19.30 sati. Milošević je pitao generala da li je gledao Dnevnik i saopštenje u kome je osuđen “ničim izazvan” hrvatski napad. Rekao je, međutim, kako on lično smatra da napad nije baš bio neizazvan: “Sve je to zakuvao Martić po scenariju Karadžića, ali mi ne možemo tako da kažemo. – Pa, jeste, pa ne možemo. – E to je to, ali njih ćemo i, ja ti kažem, dovesti u red. Oni više ne smeju tako. – Pa moramo, nema nam druge”.¹¹⁸

Milošević je 2. maja razgovarao i sa generalom Mladićem:

Nažalost Ratko, tebi ne treba da objašnjavam, to ti je Martić napravio po instrukcijama Radovana Karadžića. Oni su sami govorili, ovaj Martić i njegovi, da je to vrlo slabo za odbranu. I mi smo to odlično odbranili time što smo napravili ugovor [sa] Ujedinjenim nacijama. Otvoren autoput i milina jedna.¹¹⁹ E onda je ovaj njemu rekao zatvori autoput, pa otvori autoput, pa zatvori autoput, ma mi tri puta otvaramo a on tri puta zatvara. Sad, pošto je zatvorio poslednji put, u nedelju je trebalo da ga otvori, pa je rekao ne pada mu na pamet. To

116 Tribunal: Gotovina, dokaz P00457. “Zapisnik sa razgovora Predsjednika Republike Hrvatske dr Franje Tuđmana sa Peterom Galbraithom održanog 17. siječnja 1995. u Predsjedničkim dvorima”.

117 Tribunal: Martić, dokaz 00933. “Zapisnik sa izvanrednog sastanka užeg Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske održanog u Predsjedničkim dvorima 29. travnja 1995. godine”.

118 Tribunal: Perišić, dokaz P01278. Transkript presretnutog telefonskog razgovora.

119 Misli se na sporazum o normalizaciji ekonomskih odnosa potpisan 2. decembra 1994. godine. Autoput kroz zapadnu Slavoniju (Novska – Nova Gradiška) pušten je u saobraćaj 21. decembra 1994. godine.

je najveći zlikovački posao koji su oni napravili. Sto puta sam im rekao, pred tim Čeleketićem,¹²⁰ objasnio kako treba da funkcioniše autoput i da nemaju nikakvih problema! E ne, nego će oni da rade kako hoće! Evo rade kako hoće i završili su posao! [...] Jedva sam Martića ubedio u ponedjeljak da pošalje ljude na Pleso da pregovaraju o prekidu vatre. On smatra da ne treba da pregovaraju. Ti su ljudi poludeli! U čijem pravcu mi delujemo? [...] Na žalost Ratko, vi imate potpuno suludo političko rukovodstvo koje vas vuče u smrt! Eto.¹²¹

Tokom 2. maja, oko 10.25 časova, sa područja Petrove Gore svk je otvorila vatru na centralne delove Zagreba i aerodrom "Pleso" iz samohodnih dalekometnih višecevnih bacača raketa (VBR) tipa "Orkan M 87", koristeći bojeve glave sa kasetnim bombama.¹²²

Kada su u Beograd oko 11.35 sati stigle prve informacije o gađanju Zagreba, Milošević je generala Perišića pitao kako su to smeli da urade. On je odgovorio:

Pa vidite da je to otkaćeno sve, gospodine predsedniče. Imam osećaj da je Martić izgubljen i da uopšte ne razmišlja o situaciji. – Jel si ti rekao Čeleketiću da ne sme to da radi? – Pa rekao sam ja Čeleketiću, ali izgleda da su to on i Martić bez znanja našeg odradili. Zaista bi morali da vidimo šta dalje jer oni idu u pogibiju totalnu svoju i naroda.¹²³

Milošević je pokušavao da zaustavi hrvatsku ofanzivu i omogući povlačenje srpskih civila i vojske. O tome je 2. maja obavestio generala Perišića u telefonskom razgovoru. Rekao je kako je upravo razgovarao sa Hrvojem Šarinićem koji mu je preneo saglasnost hrvatske vlade da se prekinu sva dejstva. Milošević je rekao i da svk ne sme više da dejstvuje po Zagrebu jer će hrvatska vojska pokrenuti veliku operaciju. Perišić je odgovorio da će pokušati da urazumi Martića. Milošević: "Dajte da prekinu dejstva da bi oni prekinuli sve, da se konačno to ugasi, u božju mater. Pokušaj molim te. Mislim, bre, nije ni meni lako

120 General Milan Čeleketić, komandant Glavnog štaba Srpske vojske Krajine.

121 Tribunal: Milošević, dokaz P641.9.2. Transkript presretnutog telefonskog razgovora.

122 General Čeleketić je 1. maja naredio da se odeljenje koje je rukovalo ovim oružjem, zajedno sa odeljenjem Vojne policije, bude "u gotovosti" za upotrebu oružja po njegovim naređenju. Naredio je da se izvrši marš iz Knina do Vojnića "gde izvršiti razmeštaj ljudstva i sredstava" (Tribunal: Perišić, dokaz P00496).

123 Tribunal: Perišić, dokaz P01297. Transkript presretnutog telefonskog razgovora.

da pričam sa ustašama u p...lepu materinu, ali moraju da shvate da je važno prekinuti dejstva, da ljudi ne ginu više. Perišić: – Jasno”.¹²⁴

Martić je 6. maja uputio pismo Miloševiću, Zoranu Sokoloviću, ministru unutrašnjih poslova Srbije, i generalu Perišiću koji je, u telefonskom razgovoru, Miloševiću pročitao pismo. Martić je isticao da pad Zapadne Slavonije može da ima nesagledive posledice po rešenje “celokupnog srpskog pitanja”, da je zbog stradanja vojske i civila došlo do velikog pada morala i da se sve više govori o tome da je RSK “prodana” i da može doći do iseljavanja stanovništva. Jedini način da se to spreči bio je da Vojska Jugoslavije i MUP Srbije upute dve hiljade svojih pripadnika u garnizone u RSK kako bi se povratila psihološka stabilnost stanovništva i vlastima RSK omogućilo vreme za saniranje stanja u oružanim snagama: “Gospodine predsjedniče, uveren sam da potpuno razumete situaciju u kojoj se nalazimo, te Vas molimo da odmah preduzmete korake u cilju realizacije prezentiranih zahtjeva. S nadom čekam da ćemo o svim ostalim modalitetima pronaći najrealnije rešenje. Krajina Vas treba”.¹²⁵

Miloševićev komentar je bio:

On nama objašnjava da li ćemo da razumemo situaciju. Prvi koji situaciju nije razumeo je on. Nemoralno je posle svega što smo za njega učinili da kaže da ih je Srbija zaboravila. Pomogli smo ih milion i jedan put. I svaki put smo im pomogli maksimalno. I sad da pravimo tu avanturu da bi ubedili njegove ljude da ih nismo zaboravili. On smišlja nama...Oni su tražili juče od mene da dođu ovde kod mene. Prema tome, biće prilike da se fino o svemu razgovara. Ako su pametni i ako hoće da sarađuju sve će da budu u redu, a ako se budu ponašali kao do sada i suludo donosili svoje poteze bez ikakve konsultacije, onda... On radi šta hoće a onda ispostavi račun Beogradu. Nemoj mu odgovoriti ništa i nemoj uopšte to da tretiraš do ponedeljka, u ponedeljak će kad dođu da raščistimo sve.¹²⁶

Taj sastanak je i održan, a Martić je krajem maja predstavnicima stranaka RSK rekao da mu je Milošević tada poručio da nudi “miran put, mirno rješavanje

124 Tribunal: Perišić, dokaz P01284. Transkript presretnutog telefonskog razgovora.

125 Tribunal: Perišić, dokaz P01292. Transkript presretnutog telefonskog razgovora.

126 Isto.

situacije”. Milošević je rekao i da zbog Krajine neće ući u rat sa Hrvatskom. Martić je smatrao da Milošević želi “da nas se riješi, da nas izigra”.¹²⁷

Na sednici Vrhovnog saveta odbrane SRJ održanoj 5. avgusta 1995. Milošević je rekao da su nastupile posledice “neodgovorne politike” rukovodstava Republike Srpske Krajine i Republike Srpske: “U meri koliko smo mogli uticali smo na rukovodstvo RS Krajine da vodi dijalog sa Zagrebom. Prvi rezultati bili su ohrabrujući (otvaranje autoputa, naftovoda), međutim, na sastanku u Bijeljini predsednik Karadžić, zajedno sa Milanom Martićem, izjavljuje da sa Hrvatima treba prekinuti svaki dijalog”.¹²⁸ Izjavio je i da on neće dozvoliti da se SRJ uvuče u rat:

Po svemu sudeći, moglo bi se zaključiti da su Radovan Karadžić i Franjo Tuđman možda u dosluhu. Na to upućuju i sasvim konkretni pokazatelji: pad zapadne Slavonije, napuštanje Kupreške visoravni i najnoviji slučaj smene generala Ratka Mladića i to upravo kada je otišao da konsoliduje front u zapadnoj Bosni.¹²⁹ Ulaskom Jugoslavije u rat svetski moćnici, a posebno Nemačka kao sponzor Hrvatske, stekli bi alibi da kazne “agresora” i unište našu državu. To bi prihvatio NATO, a prošlo bi bez većih teškoća i u Ujedinjenim nacijama. Rusi bi se najverovatnije uzdržali pri glasanju u Savetu bezbednosti. Svemu tome je jedina prepreka naša mirovna politika. U suprotnom, scenario razbijanja “remetilačkog faktora” na Balkanu bi se već realizovao.¹³⁰

Kada je 6. avgusta govorio na sednici Skupštine Republike Srpske, Radovan Karadžić je na drugačiji, realniji i istini približniji način sumirao ishod jedne politike koja je upravo doživljavala bolan poraz. Za razliku od Miloševića, nije izuzeo sebe iz kritike pune opore gorčine.

127 Barić (2010: 164 i 166).

128 Tribunal: Stanišić, Simatović, dokaz D00897. “Zabeleška sa 40. proširene sednice Vrhovnog saveta odbrane SRJ”.

129 Misli se na odluku Radovana Karadžića od 2. avgusta 1995. da se Glavni štab VRS preimenuje u Generalštab kojim će rukovoditi direktno on. Istovremeno je generala Mladića postavio za svog specijalnog savetnika (Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz D03879). Posle odbijanja generala Mladića i generalskog kora VRS da prihvate takvu promenu, Karadžić je 27. avgusta svoju odluku stavio van snage (Tribunal: Perišić, dokaz P01537).

130 Tribunal: Stanišić, Simatović, dokaz D00897. “Zabeleška sa 40. proširene sednice Vrhovnog saveta odbrane SRJ”.

Odgovornost rukovodstva Republike Srpske, pre svega VRS, bila je u padu Grahova i Glamoča:

Grahovo i Glamoč su srpska mjesta, rasadnici srpstva, malo brojni kao mobilizacijska baza ali veoma značajni i u kulturnom i u nacionalnom i u simboličkom smislu, ali najviše značajni u strateškom smislu, značajni za opstanak Krajine. I Knin je pao sa naše strane, ne sa njihove strane, poslije su padali Obrovac i Benkovac, ali ustaše su ušle Dinarom, ušli su za leđa Grahovu i Glamoču i odsjekli ih konačno. Grahovo je palo, poslanici znaju kako se to desilo i kako se desilo da nam sam Bog pomogne da se narod izvuču. Glamočka brigada mora biti amnestirana, nema ni jedne trunke odgovornosti. Ona je ostala do poslednjeg časa na položajima i da nije jedna druga jedinica u dubokom zaleđu popustila i stavila ih u poluokruženje, ona bi se održala i vjerovatno bi se održao Glamoč i onda bi bilo mnogo lakše spasavati Grahovo i eventualno spriječiti prodor ustaša u Knin. Dakle, taj pad je ogroman, ne samo zbog toga što iznosi oko 3% teritorije BiH, što će reći oko 4% naše teritorije i sa Kupresom preko 5% teritorije, nego radi toga što je time počeo pad Krajine. To je naša potpuna odgovornost. Nemamo pravo da se branimo i vadimo, imaju pravo Grahovska i Glamočka brigada, ali mi kao država i kao vojska nemamo pravo. Je li nam se to desilo? Jeste. Jesmo li znali da prikupljaju snage? Jesmo. Jesmo li znali kakva je njihova vatrena moć? Jesmo. Zašto nismo spriječili prodor u Grahovo i dalje prema Kninu? Ništa ne može da nas izvuču. Mi smo bili dužni da spriječimo prodor ustaša sa naše teritorije u Knin. Tu nema nikakve diskusije, ništa nas nije opravdalo, niti nas može opravdati.¹³¹

Odgovornost Srbije video je u događajima vezanim za pad Zapadne Slavonije:

Da nije Zapadna Slavonija pala onako brzo i onako sramno, ne bi Hrvatska bila ohrabrena, ne bi međunarodna zajednica dala zeleno svjetlo da se ide na čitavu Krajinu, nego bi se

131 Tribunal: Karadžić, Mladić, dokaz P01412. Zapisnik i magnetofonski snimak sa 52. sednice Narodne Skupštine Republike Srpske održane 6. avgusta 1995. na Jahorini.

reklo: vidiš da ne možeš vojnički, moraš da se dogovoriš sa tim Srbima. [...] Govorili smo u ovoj skupštini koje je sve testove Hrvatska položila na Zapadnoj Slavoniji. Istestirala je Srpsku vojsku Krajine koliko može da izdrži, istestirala je Vojsku RS za koliko brzo može da pritekne, istestirala je reakciju Jugoslavije i istestirala je reakciju međunarodne zajednice i, na žalost, sva četiri testa su bila krajnje pozitivna po Hrvatsku. I nas i Jugoslaviju niko ne može da opere za ovo. Ni nas zašto nismo preduzeli mjere, Jugoslaviju zašto nije preduzela sve ono što je u skladu sa Vensovim planom koji je ona garantovala, ali više do toga sa Božjim planom, sa Božjim zakonom, sa zakonom samoodržanja nacije. Nama se uzimaju velike istorijske i nacionalne teritorije i u Jugoslaviji se ne dešava ništa, ne samo Zapadna Slavonija, nego se uzima i Knin i prosipa se pet godina krvave borbe. Šta treba reći majkama čija su djeca izginula za Krajinu, šta treba reći na napore koje je cijeli srpski narod uložio i žrtve koje je podnio i materijalne, a prije svega u životima, šta treba reći zašto je to urađeno? Ko danas ima pravo da sjedi skrštenih ruku kada je pala jedna čitava srpska država koju nisu htjeli da priznaju i nisu htjeli sa njom da se ujedine i na kraju su je ostavili na cjedilu? Stvorena je naporima naroda i narodne vojske i tadašnjom pomoći Jugoslavije i naše Krajine, moram da kažem naše. Zapadnu Slavoniju je naša Krajina, banjalučka, stvorila i odbranila. Stvorena je država i stvorena je jedna kompaktna nacionalna teritorija i ko ima pravo da odustane od toga da se ta teritorija brani? Nema opravdanja u zatvaranju autoputa za pad Zapadne Slavonije. Tamo se u Beogradu kazalo: krivo je rukovodstvo što je zatvorilo autoput i naljutilo Hrvatsku. Molim vas lijepo, svako od nas zna toliko o vojsci, da je 17 hiljada vojnika koncentrisanih, dobro isplanirana operacija nije nastala na osnovu incidenta nego je pripremljena bila, a incident se pravio da bi se stvar realizovala. Tada se reklo: Martić nije pregovarao, zato je Hrvatska napala. Sad su u Ženevi pregovarali i sve prihvatili, a Hrvatska nije stala niti će stati. Zna se šta Hrvatska hoće i zna se šta Hrvatska može

i ona to može ako mi nećemo da se branimo kao cjelina. A ja vam garantujem da je umjesto poruka iz Beograda da se neće miješati, došla poruka: miješaćemo se svim svojim snagama, ja vam garantujem da se to ne bi desilo, garantujem da bi bila mirovna konferencija i garantujem da bi možda mi u pogodbama izgubili nešto teritorije, a sačuvali bi dvije srpske države, a ovako smo doveli u pitanje ne jednu nego dvije srpske države. Nema opravdanja ni za jednog Srbina, niko nema pravo da bude ravnodušan, da sleže ramenima i da kaže ja nisam mogao ništa. Svako je mogao.¹³²

Na sednici Vrhovnog saveta odbrane SRJ održanoj 14. avgusta 1995. Milošević je glavni uzrok sloma Krajine video u odbijanju mirovnih planova:

Prema tome, da je u bilo kom trenutku došlo do prihvatanja tih mirovnih planova, iza kojih su stajali i SAD i Nemačka, ne bi se mogla uopšte postaviti podrška SAD-a i Nemačke hrvatskoj agresiji na RSK. Uostalom, ja bih vas podsetio, ne želim sebe da citiram, ali pre više od godinu dana upravo sam upozorio javno da će to odbijanje najviše dovesti u opasnost bezbednost Krajine. Sve naše prognoze i upozorenja su se, na žalost, pokazali tačnim. Niko ne bi bio srećniji od nas da su nas događaji demantovali. [...] Momo (Momčilo Krajišnik, op. aut.) se dobro seća mog razgovora s Mladićem prilikom napada na Žepu i Srebrenicu. Ja sam onda rekao: – Ratko, ti sada meriš vojničku cenu tog uspeha. Vojnička cena je pet mrtvih, 20 ranjenih, jedno uništeno vozilo. To je mnogo jeftino. A politička cena može da bude milion puta veća, jer će se sutra ticati interesa 12 miliona ljudi. Na žalost, tu je jedna desinhronizacija u vojnim postupcima prema političkim postupcima koji su morali da budu bolje sinhronizovani. Oni zauzimaju Žepu, gde nikad srpska noga nije kročila, od rata na ovamo, ako je došao neki trgovac Srbin, jer je to muslimanska enklava sto godina. Odatle se tera 40 hiljada izbeglica, to je zaštićena zona UN, to se toleriše, ali kada se to isto uradi sa srpskim teritorijom koja je takođe zaštićena

132 Isto.

zona, onda kažemo – to nije principijelno!? [...] Prema tome, uvlačenjem Jugoslavije u rat bio bi stvoren alibi: evo legitimacije da je Jugoslavija agresor. I onda se nameće iračka šema – taj agresor mora da se kazni kao kada je Irak išao u Kuvajt. Onda se polupa Jugoslavija! [...] Ja vas molim da u svojim sredinama, gde ima pojedinaca koji vode kafansku patriot-sku politiku, kao ozbiljni i odgovorni ljudi, kao patriote ove zemlje na najvišim vojnim funkcijama, to odmah i do kraja sasečete u korenu! Ne treba da slušamo te idiotluke o svemu tome.¹³³

Milošević je bio nezadovoljan i ponašanjem Srpske vojske Krajine: Ne bih govorio o jednoj poražavajućoj i ponižavajućoj situaciji – da je sva pomoć koju je dobila Republika Srpska Krajina završila kao naoružavanje Hrvatske vojske. Zamislite vi taj apsurd: na jednoj strani, odbija se mirovni plan, a na drugoj strani odbija se da se brani!? Vi ste najstručniji deo ove naše Vojske. Kao što znate, tamo je palo naređenje da svi izađu iz Krajine tog istog dana, bez čak stvorenog kontakta sa hrvatskom vojskom na najvećem delu fronta.¹³⁴ Da smo tog dana napravili idiotsku glupost da im pomognemo, ko bi to stigao do Knina do večeri da im pomogne? Pa, tamo ne bi moglo da se stigne od njihovih kolona kojima su zakrčili sve puteve u bežaniji zajedno sa stanovništvom. Više su izginuli u bežaniji sa stanovništvom nego što bi izginuli držeći linije. To je apsurdna situacija. Pitanje je ko je, zaista, doneo odluku da krajiško rukovodstvo napusti Krajinu? Takva odluka, u uslo-

133 Tribunal: Perišić, dokaz P00797. Stenografske beleške sa 41. proširene sednice Vrhovnog save-ta odbrane.

134 Milan Martić je 4. avgusta, u 16.25 sati, potpisao odluku o evakuaciji srpskog stanovništva iz Krajine: “Zbog novonastale situacije izazvane otvorenom opštom agresijom Republike Hrvatske na Republiku Srpsku Krajinu i nakon prvih početnih uspeha u odbrani, došlo je do ugrožavanja velikog dela teritorije Sjeverne Dalmacije i dela Like. Zbog toga odlučujemo da se pristupi planskoj evakuaciji sveg za borbu nesposobnog stanovništva iz opština Knin, Benko-vac, Obrovac, Drmiš i Gračac. Evakuaciju sprovoditi planski, prema pripremljenim planovima, pravicima koji izvođe prema Kninu i dalje preko Otrića prema Srbu i Lapcu. Za evakuaciju za-tražiti pomoć od komande UNPROFOR-a, sektor Jug, sa sjedištem u Kninu” (Tribunal: Stanišić, Simatović, dokaz P02077).

vima kada su imali sve uslove da se brane, bude doneta koja izaziva egzodus. Sada to treba da bude razlog da Jugoslavija jurne tamo da brani te teritorije sa kojih su oni utekli kao zečevi! Molim vas, šest hiljada Hrvata je branilo Vukovar pola godine; napadala je cela Prva armija, vazduhoplovstvo, čudo, sva sila koju je imala JNA, a oni nisu odbranili Knin kojem se može prići samo iz tri pravca; nisu ga mogli braniti ni 12 sati! Oni ga nisu ni branili, jer po svim izveštajima koje smo dobili od policajaca, građana i ostalih, čim je prestala artiljerijska priprema u sedam uveče, oni su naredili bežaniju! Prema tome, tu nije bilo nikakvog otpora niti je bilo borbenog dodira sa hrvatskim snagama. Sad mi treba da se uvlačimo u jednu situaciju kako je, evo, zbog odbrane srpstva nama stalo više do te teritorije nego onima koji su na toj teritoriji imali sve uslove da se brane a odlučili su da svi pobegnu!¹³⁵

Krug srpske politike u Hrvatskoj zatvorili su, ironijom istorije, oni ljudi koji su je i povelili. Karakteristični su primeri Jovana Opačića i Milana Babića.

Jovan Opačić, jedan od ključnih srpskih političara koji je 1989. pokrenuo pobunu i zbog toga bio osuđen od "starih" vlasti Hrvatske, na kraju još jednog ciklusa života i smrti, uputio je 17. februara 1996. hrvatskim vlastima molbu da mu odobre povratak u Hrvatsku. U pismu, pisanom inače latinicom, naglasio je da kao "vjerni i odani sin svoje jedine i najmilije Domovine Republike Hrvatske" traži da mu se omogući, sa porodicom, povratak iz izbeglištva u rodni Knin ili neko drugo mesto "ukoliko to zahtjevaju najviši državni interesi".¹³⁶ Dalje je pisao da je Hrvatsku napustio 5. avgusta 1995. sa suprugom i troje maloletne dece,

... sasvim neočekivano i protiv svoje volje, u okviru opšteg egzodusa srpskog naroda iz Hrvatske koji je, sasvim očekivano, bio dobro isplaniran iz Beograda, kao "kruna" avanturističke i patološke politike Slobodana Miloševića i njegove boljševičke filijale iz Knina, sa ciljem da prikriju svoju vlastitu odgovornost za rat u Hrvatskoj, a hrvatskom narodu

135 Tribunal: Perišić, dokaz P00797. Stenografske beleške sa 41. proširene sednice Vrhovnog save-ta odbrane.

136 Tribunal: Gotovina, dokaz D01828.

imputiraju novi “genocid” nad Srbima. U trenucima, dakle, kada je Miloševićeva teroristička kamarila u Kninu, potpuno imbecilno i potpuno mazohistički, odbila posljednju međunarodnu mirovnu inicijativu u Ženevi i kada je Hrvatska krenula u definitivni oružani obračun sa teroristima, jedina racionalna opcija sa stanovišta srpskog civilnog stanovništva u tzv. Krajini nalazila se u bjekstvu iz toga haosa, u kojem su vladali samo smrt, nasilje i rušilaštvo. Ja sam, dakle, sa svojom djecom pobjegao iz samog epicentra ratnog požara i ratnog krvoprolića, a nisam pobjegao od hrvatskog naroda, niti od hrvatske države! Naprotiv, ja sam se uvijek zalagao za slogu, prijateljstvo i toleranciju između ova dva naroda, kao i za njihov puni nacionalni, kulturni i državni subjektivitet, na osnovama međunarodnih pravnih i političkih rješenja i standarda. Kao intelektualac duboke humanističke i hrišćanske inspiracije, ja sam se i prije ovog rata politički borio protiv šovinističke i velikosrpske teze o “ustaštvu” i “genocidnosti” hrvatskog naroda, a na jednom velikom političkom skupu, pred više od sto hiljada ljudi, rekao sam da je neotuđivo pravo hrvatskog naroda da svoj književni jezik naziva svojim nacionalnim imenom. A što se države tiče, oduvijek sam smatrao da je dobra samo ona država koja se zasniva na slobodi, kulturi i demokratiji, bez obzira na to kako se ona zove i kakva je njena nacionalna i konfesionalna struktura.¹³⁷

Naglasio je i da nije učestvovao u oružanoj borbi protiv Hrvatske, već je četiri godine radio u Crvenom krstu držeći se do kraja “dosljedno humanitarnog kodeksa”, kao i da je napisao i veći broj apela za mir i toleranciju. Pisao je kako je 1993, uložio “ogromne napore” oko spasavanja života više stotina Hrvata u opštini Knin koji su bili izloženi represalijama prognanih Srba iz Ravnih Kotara; dalje, često je posećivao uhapšene Hrvate kako bi im olakšao uslove boravka u zatvoru; zbog svojih “demokratskih i humanističkih političkih opredeljenja” bio je permanentno šikaniran od predstavnika “paradržavne vlasti u Kninu”, a više puta je bio i fizički napadan od “razularenih bandi Babićevih plaćenika”; SDS je napustio već 1. septembra 1990. jer je došao u sukob sa

137 Isto.

njenim “boljševičkim i militaristički nastrojenim krilom koje se opredjelilo za političku segregaciju od Hrvatske i koje je bilo pod direktnim utjecajem nacionalsocijalističke centrale u Beogradu”. Od početka rata bio je za mir, pa je došao u nepomirljiv sukob s nosiocima “veliko-srpske politike u Beogradu i Kninu, te se i dan-danas, kao izbjeglica, nalazim u potpunoj nemilosti ovdašnjih vlasti, mučeći se bez stana i zaposlenja i bez ikakvih redovnih prihoda za izdržavanje brojne obitelji”. Još je rekao da je od studentskih dana bio borac protiv komunističke diktature i tiranije, pa je zbog toga više puta ostajao bez posla, “a bio sam i sudski proganjan i zatvaran”. Kao čoveku sa širokim obrazovanjem, stran mu je svaki oblik šovinizma i ksenofobije, a nacionalnu ideju podržava samo ako je ona istovremeno i demokratska; oseća se pripadnikom zapadnoevropskog kulturnog kruga “i strasno želim da se ova moja historijsko-geografska i subjektivno-aksiološka pozicija ne mijenja nikakvim nasilnim i barbarskim metodama. Beskrajno volim svoj zavičaj i svoju zemlju, Hrvatsku u kojoj je ostala moja rodna kuća, moje djetinjstvo, moje uspomene, moja duša. Spreman sam da svojoj domovini služim časno i odano, ponajprije svojom uzvišenom ljubavlju, a zatim svojim znanjem i poštenjem. Živjela demokratska i samostalna Republika Hrvatska! Živjelo pomirenje i prijateljstvo između Hrvata i Srba”!¹³⁸

Povratak je tražen za suprugu Radicu, majku Jeku, sina Valentina i ćerke Sandru, Jelenu i Kristinu (rođenu 1988). Rubriku “Razlozi povratka”, Opačić je popunio sledećim rečima: “Hrvatska je moja domovina, moj zavičaj i moja ljubav. U njoj je moj dom, moje livade, njive i vinogradi, u njoj su grobovi mojih predaka, u njoj je moja prošlost, sadašnjost i budućnost, u njoj je čitav moj život. Vjerujem da je Hrvatska demokratska država i da je hrvatski narod kulturni i častan evropski narod, dostojan poštovanja i suživota”.¹³⁹

138 Isto.

139 Isto. – Slično pismo novembra 1994. uputili su premijeru Nikici Valentiću Mirko Petković i Janko Počuća. Oni su inače sa Valentićem bili školski drugovi iz gimnazije u Gospiću, a 1991. napustili su Gospić i živeli u Beogradu. Sada su tražili da im se odobri povratak u Hrvatsku. Na sednici hrvatskog državnog vrha održanoj 17. novembra 1994. Valentić je o tome rekao: “To će sada malo ispasti čudno, ali kako sam proveo cijeli život sa Srbima, imam puno prijatelja iz djetinjstva, studija u Beogradu, tako sam dobio jedno vrlo interesantno pismo, dati ću ga svim službama, mislim da je ono vrlo značajno. Dvojica su to mojih kolega iz gimnazije. Napisali su mi pismo koje govori o stanju tih hrvatskih Srba u Beogradu. Prvo me mole za dokumente da im pomognem, ali tekst, daću vam da to vidite, gdje Petković završava – da mi pomogneš da ostvarim svoj cilj, da budem državljanin jedine mi domovine Hrvatske. Ja sam se počeo

Opačić se u Knin vratio 1998. godine. Objavio je knjige *Tragedija krajiških Srba* (knjiga je napisana u jesen 1995, a objavljena 2012) i *Prometejska stijena izgnanstva* (2014).

Milan Babić je za kratko vreme prošao put od najradikalnijeg srpskog političara do pokajnika. Na kraju tog procesa oduzeo je sebi život. Početkom 1992. došao je u težak sukob sa Miloševićem zbog odbijanja mirovnog plana Ujedinjenih nacija. Posle toga oni se više nisu sastajali, niti su razgovarali. U aprilu 1994. za premijera RSK izabran je Borislav Mikelić. U toj vladi Babić je bio ministar inostranih poslova. Sa te funkcije pokušao je da prisustvo snaga UN-a iskoristi kako bi se izborio za priznanje RSK u međunarodnoj zajednici. Posle smenjivanja Mikelića (29. maja 1995), Babić je 27. jula 1995. izabran za premijera RSK. Jedina sednica vlade kojom je predsedavao održana je 29. jula. Dan kasnije učestvovao je u već opisanim razgovorima sa Akašijem i generalom Žanvijeom. Posle toga je, najverovatnije već 31. jula, sa porodicom došao u Beograd.

Sudbine Miloševića i Babića isprepletene su i u haškom Tribunalu na način koji je verno odslikao jednu poraženu politiku. Babić je Tribunal prvi put kontaktirao u oktobru 2001, kada je saznao da je u optužnici za Hrvatsku, podignutoj protiv Miloševića u septembru te godine, naveden kao saizvršilac. Pristao je da razgovora sa Tužilaštvom u svojstvu osumnjičenog. Razgovori su vođeni od 27. do 30. novembra 2001, od 9. do 16. januara 2002, od 18. do 27. februara 2002. i 29. aprila iste godine.¹⁴⁰

Govorio je o tome da je proces stavljanja RS Krajine pod punu kontrolu službenog Beograda bio vidljiv od avgusta 1990. kada je Krajina i počela da se uobličava. Tada je počela da se stvara i paralelna vlast koju su činili pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, Službe državne bezbednosti Srbije i policajci iz srpskih opština u Hrvatskoj. Ta struktura direktno je bila potčinjena Slobodanu Miloševiću. Centralne ličnosti ove paralelne strukture u Srbiji bili su Jovica Stanišić, šef srpske Državne bezbednosti, i njegov zamenik

smijati od muke, jer je to tragikomično, ali očito silna nužda, teška nužda i klima. To su dva intelektualca iz njihove najuže špice, jedan novinar, drugi advokat” (Tribunal: Gotovina, dokaz Po2496. “Zapisnik sa 55. sjednice Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske održane u Predsjedničkim dvorima 17. studenog 1994”). Tuđman je odgovorio: “Ja sam za to da im pomogneš da postanu građani Hrvatske, to nam je legitimacija. Nama je potrebno da sada prihvaćamo te koji hoće u Hrvatsku, da im damo domovnicu, čak da zaposlimo” (isto).

140 Tribunal: Stanišić, Simatović, dokaz Po2081.B. Tužilac protiv Milana Babića.

Franko Simatović, a u Krajini Milan Martić i Dragan Vasiljković. Babić je rekao i da je na ovaj način Milošević kreirao incidente koji su kod Srba izazivali strah i doveli do reakcije, što je opet dovelo do reakcija hrvatske policije. To je, na kraju, eskaliralo u netrpeljivost, nasilje i rat. Babić je rekao i da jeste saradivao sa ovom paralelnom strukturom jer je verovao da imaju zajednički cilj – stvaranje svesrpske države.¹⁴¹

Rekao je i da je bio pod jakim uticajem srpske propagande “koja ga je zavela na pogrešan put” i u kojoj se neprekidno govorilo o genocidu koji Srbima u Hrvatskoj neposredno prethodi od hrvatskog režima, što je stvorilo atmosferu mržnje i straha od Hrvata. Takva propaganda na kraju je dovela do erupcije nasilja nad hrvatskim i drugim nesrpskim stanovništvom.¹⁴²

Babić je pristao da svedoči protiv Miloševića, a iz razloga bezbednosti on i njegova porodica najpre su “relocirani”. U novembru 2002. Babić je svedočio 12 dana, najpre kao zaštićeni svedok, a potom, tokom poslednja dva dana svedočenja, iznenada je i prilično dramatično otkrio svoj identitet. Svedočio je i protiv Milana Martića i Momčila Krajišnika, ali je Tribunal podigao optužnicu i protiv njega (podnesena 6. novembra, potvrđena 17. novembra i objavljena 18. novembra 2003), tereteći ga za zločine protiv čovečnosti i ubistva Hrvata i drugog nesrpskog stanovništva.¹⁴³

Tokom 26. novembra Babić se predao Tribunalu. Istoga dana je stavljen u pritvor. Babić je zatražio da se izjašnjavanje o krivici odloži za 30 dana. Tokom 12. januara 2004. Babić i Tužilaštvo zajedno su podneli sporazum o izjašnjavanju o krivici i izjavu o činjenicama u kojima je Babić prihvatio da se izjasni kao “kriv” po tački 1 optužnice kao osoba koja je pomagala i podržavala “Udruženi zločinački poduhvat”. Tužilaštvo je predložilo da, zbog saradnje i potvrdnog izjašnjavanja o krivici, Babiću bude izrečena kazna koja ne prelazi 11 godina. Tokom 22. januara Babić je sa Tužilaštvom sklopio drugi sporazum o izjašnjavanju o krivici. Pristao je da se izjasni krivim po tački 1 Optužnice kao “saizvršilac” u “Udruženom zločinačkom poduhvatu”.¹⁴⁴ Dana 27. januara priznao je krivicu i za zločine protiv čovečnosti, dok su tužioci odustali od optužbi za kršenje zakona i običaja ratovanja.¹⁴⁵ Milan Babić je u javnom obraćanju rekao:

141 Tribunal: Martić, dokaz 00174B. Izjava Milana Babića od 22. januara 2004. godine.

142 Tribunal: Martić, IT-03-72-S/10-11. Sednica Pretresnog veća od 29. juna 2004. godine.

143 Tribunal: Stanišić, Simatović, dokaz Po2081.B. Tužilac protiv Milana Babića.

144 Tribunal: Martić, dokaz 00174B.

145 Isto.

Izlazim pred ovaj Tribunal sa dubokim osećanjem sramote i kajanja. Dozvolio sam sebi da učestvujem u progonu najgore vrste protiv ljudi samo zato što su bili Hrvati a ne Srbi. Žaljenje koje osećam zbog toga je bol sa kojim moram živeti ostatak života. Ovi zločini i moje učešće u njima nikada ne mogu biti opravdani. Ostajem bez reči kada treba da izrazim dubinu mog kajanja za ono što sam učinio i za uticaj mog greha na druge. Molio sam Boga da mi pomogne da se pokajem. Molim moju braću Hrvate da oprostite braći Srbima. Preklinjem moj srpski narod da ostavi prošlost iza sebe i okrene se budućnosti gde će dobro, saosjećanje i pravda na neki način olakšati rezultate zla u kome sam i sam učestvovao.¹⁴⁶

Proglašen je krivim 28. januara, a 28. juna 2004. osuđen je na 13 godina zatvora, iako je Tužilaštvo predložilo 11 godina s obzirom da se dobrovoljno predao i da je priznao krivicu. Pretresno veće je te činjenice ocenilo na sledeći način:

Babić je dobrovoljno svedočio u postupku u predmetu *Milošević* uprkos činjenici da time sebe inkriminiše. Njegovim svedočenjem dobijen je uvid u donošenje odluka, funkcionisanje i planiranje učesnika udruženog zločinačkog poduhvata okupljenih oko Slobodana Miloševića koji do sada nije omogućio nijedan svedok insajder. Na osnovu Babićevog svedočenja, Tužilaštvo je bilo u mogućnosti da sa spiska svedoka izbrise čitav niz svedoka u vezi s događajima navedenim u Optužnici za Hrvatsku u predmetu *Milošević*, što ukazuje na izuzetan značaj tog svedočenja. Babićevo svedočenje doprinelo je daljem osvetljavanju samog početka sukoba u Hrvatskoj 1991, što su dokazi koji do sada nisu predloženi ni u jednom predmetu pred ovim međunarodnim sudom. Zbog prirode svog političkog položaja, Babić je pretresnom veću u predmetu *Milošević* mogao najbolje da razjasni razne faze u razvoju političkih događaja koji su na kraju doveli do izbijanja sukoba u Hrvatskoj. Stoga je Babićevo svedočenje i kvalitativno i kvantitativno bilo od ključnog značaja za tezu

146 Izjava Milana Babića. Video zapis dostupan na: <https://www.youtube.com/watch?v=CMmRAEQT-sjc>.

Tužilaštva i znatno je umanjilo potrebu za detaljnim istraživanjima i izvođenjem dokaza. [...] Pretresno veće je mišljenja da kazna od najviše 11 godina zatvora, koju je preporučilo Tužilaštvo, ne bi doprinela ostvarivanju pravde ako se imaju u vidu merodavna odmeravanja kazne i težina Babićevog zločina, uzevši u obzir sve otežavajuće i olakšavajuće okolnosti.¹⁴⁷

Milan Babić je izvršio samoubistvo vešanjem 5. marta 2006. u zatvorskoj ćeliji u Šveningenu.¹⁴⁸ Samo šest dana kasnije, na istom mestu, preminuo je i Slobodan Milošević.

/ Literatura

Barić, Nikica. "O okolnostima i posljedicama smjene predsjednika Vlade Republike Srpske Krajine Borislava Mikelića 1995". *Istorija 20. veka*, 3/2010, 151—168.

Clinton, Bill. *Moj život*. Zagreb: Ljevak, 2004.

Marijan, Davor. *Domovinski rat*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Despot Infinitus, 2016.

Owen, David. *Balkanska Odiseja*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1998.

Šimić, Tomo. "Dokumenti Predsjedništva Bosne i Hercegovine 1991 — 1994". *National Security and the Future*, 1—2/2006, 9—225.

147 Tribunal: Martić, dokaz 00175B.

148 Gostujući 29. novembra 2014. na šabačkoj televiziji "AS", Vojislav Šešelji je rekao da je dosta doprineo da Milan Babić izvrši samoubistvo jer je nastojao na sve moguće načine da mu zagorča život: "Milana Babića su tokom stalnih saslušavanja u Hagu uspeli da zaplaše. Rekli su mu da ako pristane da svedoči protiv Miloševića da neće dizati optužnicu protiv njega. Međutim, čim je Babić završio svedočenje protiv Miloševića, Hag ga je prevario i podigao optužnicu protiv njega. Onda su izneli novu ponudu Babiću, da prizna krivicu i da dobije 11 godina. Priznao je krivicu i dobio 13 godina. Babić je tražio i da mu porodicu smeste negde na sigurno, ali se ispostavilo da mu je porodica sve vreme bila u kućnom pritvoru. Ja sam gledao da mu boravak u Hagu otežam što višu mogu. Kad sam ja bio u dnevnom boravku Babić je morao da beži. Svašta sam mu govorio. Računam da sam dosta doprineo da on izvrši samoubistvo. Ipak, kada je Babić izvršio samoubistvo imam određenog poštovanja prema njemu, jer drugi izdajnici nisu ni pomislili da učine takav korak. Milan Babić je sebe nažalost doveo u situaciju da je samoubistvo bilo jedini moralan izlaz" (<https://www.youtube.com/watch?v=66C7DEbqbOo>).

KOSTA NIKOLIĆ
From operation “Summer” to operation “Storm” 1995.
Background to the Fall of the Republic of Srpska Krajina

This article examines the background to the operation Storm in 1995, a decisive Croatian attack on Republic of Srpska Krajina. This action was based on the estimate that after the fall of the enclaves of Srebrenica and Žepa in eastern Bosnia, forces of Bosnian and Croatian Serbs were planning an attack on the Bihać region in northwest Bosnia. Croatian leadership projected that the fall of Bihać would further complicate its war plans, as it would solidify Serbian control over compact territory. American military and intelligence apparatus was also estimating that such move would pave the way to Serbian victory in war. The priority was therefore to enable Croatian military engagement in that sector through a complex diplomatic action which preceded its realization. This operation was executed under the code-name “Summer 95”, leading to the Croatian overtake of the cities of Bosansko Grahovo and Glamoč, which exposed Knin, the stronghold of Republic of Srpska Krajina. What followed was a Croatian attempt to secure support from the West (primarily the United States) for a decisive military action. Its scope was finalized at President Tuđman's meeting with the military leadership on July 31 and at the session of Croatian Defence and National Security Council on August 3. Aside of the international context, two important components to the background of the downfall of Republic of Srpska Krajina were relations between Serbia and Croatia in their attempt to secure their war aims, as well as the power struggles between Slobodan Milošević and the leaderships of Croatian and Bosnian Serbs. These complex relations are well reflected in the archival material exhibited in the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, as well as in the recollections of the protagonists.

KEY WORDS: Republic of Croatia, Republic of Serb Krajina, Operation “Summer 95”, Operation “Storm”, Franjo Tuđman, Slobodan Milošević, Milan Babić, Peter Galbraith